

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра світової економіки

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ
РОЗВИТОК УКРАЇНИ**

(на матеріалах асоціації «Українського національного комітету Міжнародної
Торгової Палати», м. Київ)

Студентки 2-го курсу, 1мз групи,
спеціальності 051 «Економіка»,

спеціалізації «Міжнародна економіка» _____

Тищенко Аліни Валеріївни

підпис

Науковий керівник

кандидат економічних наук,

доцент кафедри світової економіки _____

Юзба Валерій Олександрович

підпис

Гарант освітньо-професійної
програми

кандидат економічних наук,

професор _____

Кудирко Людмила Петрівна

підпис

Київ 2020

АНОТАЦІЯ

Тищенко А. В. «Вплив ТНК на економічний розвиток України».

Магістерська дипломна робота на здобуття освітнього рівня «Магістр» за спеціальністю – 051 «Економіка» та спеціалізацією «Міжнародна економіка». Київський національний торговельно-економічний університет, Київ, 2020.

У випускній кваліфікаційній роботі досліджено сутність транснаціональних корпорацій (ТНК), їх особливості та роль у світових глобалізаційних процесах. Проаналізовано сучасний стан діяльності ТНК, їх вплив на економічний розвиток приймаючих країн світу. Встановлено країни, які є основними інвесторами української економіки, а також розглянуто розподіл прямих іноземних інвестицій (ПІІ), які надходять на територію України, за видами економічної діяльності за останні 5 років. Виявлено перелік найбільших ТНК, які діють в Україні, проаналізовано ступінь транснаціоналізації. Досліджено вплив ТНК на розвиток економіки України, запропоновано механізм регулювання діяльності ТНК в Україні, заходи залучення інвестиційних ресурсів ТНК та способи протидії негативним наслідкам від транснаціоналізації української економіки для ефективного економічного розвитку взаємодії ТНК з Україною.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, глобалізація, транснаціоналізація, національна економіка, міжнародна діяльність, прямі іноземні інвестиції, інвестиційна привабливість, позитивний і негативний вплив.

ANNOTATION

Tishchenko Alina. "The impact of TNCs on the economic development of Ukraine."

Master's thesis for obtaining the educational level "Master" in the specialty - 051 "Economics" and specialization "International Economics". Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, 2020.

The final qualification work examines the essence of transnational corporations (TNCs), their features and role in globalization. The current state of TNCs, their impact on the economic development of host countries is analyzed. The countries that are the main investors of the Ukrainian economy are identified, and the distribution of foreign

direct investment (FDI) coming to the territory of Ukraine by types of economic activity for the last 5 years is considered. The list of the largest TNCs operating in Ukraine is revealed, the degree of transnationalization is analyzed. The influence of TNCs on the development of Ukraine's economy is studied, the mechanism of regulation of TNCs in Ukraine, measures to attract investment resources of TNCs and ways to counteract the negative consequences of transnationalization of the Ukrainian economy for effective economic development of TNCs with Ukraine.

Key words: transnational corporations, globalization, transnationalization, national economy, international activity, foreign direct investment, investment attractiveness, positive and negative impact.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК.....	6
1.1. Суть, поняття, ознаки та класифікація ТНК.....	6
1.2. Вплив діяльності ТНК на економічний розвиток приймаючих країн світу	10
Висновки до розділу 1	15
РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ ТНК ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ	17
2.1. Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій в економіку України від діяльності ТНК	17
2.2. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток економіки України.....	24
Висновки до розділу 2	32
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ПОСИЛЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ.....	34
3.1. Обґрунтування механізму регулювання діяльності ТНК для ефективного розвитку національної економіки України.....	34
3.2. Імплементация досвіду США та країн Європейського Союзу у протидії негативним наслідкам від транснаціоналізації української економіки.....	38
Висновки до розділу 3	41
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47
ДОДАТКИ.....	55

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день у розвитку світової економіки ми помічаємо збільшення інтеграційних процесів та посилення взаємодії різних країн, що насамперед відбувається завдяки діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК). На політичні, соціально-економічні, екологічні процеси у всьому світі мають вплив ТНК. Одними з основних завдань ТНК є: завойовування нових ринків та ще більше розширення економічної влади через глобалізацію та інтеграцію світового господарства. У сучасному світі окремі ТНК мають більший вплив на світову економіку, ніж деякі держави. Основна частина вивозу капіталу у вигляді прямих іноземних інвестицій (ППІ) припадає саме на ТНК. А тому в умовах глобалізації стабільний економічний розвиток окремої країни без співробітництва з світовими ТНК не можливий. У економіці України ТНК відіграють важливу роль, адже їх діяльність надає не тільки можливості для економічного розвитку, але й впливає на формування державної політики регулювання ринків, секторів національної економіки, що може знижувати рівень економічної незалежності країни. До власності ТНК належить значна частка промислових підприємств України, щодня ми маємо змогу зустрічатися з їх продукцією. Саме тому проблеми взаємодії України з ТНК, їх вплив на економічний розвиток у наш час є дуже важливими, а обрана тема випускної кваліфікаційної роботи є актуальною і пріоритетною в сучасних економічних дослідженнях.

Аналіз рівня розробленості теми. Аспекти транснаціоналізації світової економіки досліджували такі вчені: Зінченко В. В., Ткаченко Д.О., Пенська І.О., Рогач О.І., Сулова Є. В., Мельник Т. А., Пашин С. Т., Павлюк Т.С., Діденко М.В. та багато інших. Дослідженню структури діяльності ТНК в Україні присвятили свої праці ряд авторів, а саме: Будюк Ю. Г, Болгарова Н.К., Власенко І. В., Колєватова А. В., Кузьменко О. В., Кулай А. В., Пенська І. О., Прохорова М.Е., Яценкова І. Г. тощо. Велика кількість звітів ООН, СОТ, МВФ, конференцій ООН з торгівлі та розвитку присвячено саме діяльності ТНК. Однак сучасний рівень економічного розвитку України передбачає подальше дослідження можливостей щодо взаємодії

України з ТНК та аналіз впливу їх діяльності на економічний розвиток України, задля обрання оптимальної стратегії розвитку країни в сучасних умовах.

Мета дослідження: дослідити теоретико-методологічні аспекти діяльності ТНК, їх вплив на економічний розвиток України, запропонувати механізм регулювання діяльності ТНК та способи протидії негативним наслідкам від транснаціоналізації української економіки.

Завдання дослідження відповідно до даної мети:

- визначити сутність ТНК, їх ознаки та особливості;
- дослідити вплив діяльності ТНК на економічний розвиток приймаючих країн світу;
- проаналізувати обсяг транснаціоналізації та динаміку прямих іноземних інвестицій в Україні за останні 5 років;
- дослідити вплив транснаціональних корпорацій на розвиток економіки України;
- запропонувати механізм регулювання діяльності ТНК для ефективного розвитку національної економіки від взаємодії ТНК з Україною;
- запропонувати заходи залучення інвестиційних ресурсів ТНК в Україну;
- запропонувати способи протидії негативним наслідкам від транснаціоналізації української економіки з врахуванням досвіду США та країн Європейського Союзу.

Об'єкт дослідження: діяльність транснаціональних корпорацій в Україні.

Предмет дослідження: теоретичні, практичні аспекти діяльності ТНК, як чинник впливу на економічний розвиток України.

Методи дослідження: теоретичне узагальнення, аналіз та синтез, абстрактно-логічне, економіко-математичне моделювання, а також методи системно-структурного аналізу економічних процесів та зв'язків, ретроспективного та перспективного аналізу, описового, статистичного, факторного та структурного, секторіально-галузевого і діалектичного підходів.

Теоретична основа дослідження: економічні дослідження провідних вітчизняних та зарубіжних учених. Фактологічною та статистичною основою

даного дослідження стали щорічні звіти Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, щорічні звіти ЮНКТАД, МБРР, МВФ, СОТ, ООН, Світового банку, відповідні сайти в інтернеті, офіційні сторінки, а також дані Державної служби статистики України.

Інформація про апробацію результатів дослідження. Апробацію роботи здійснено в науковій статті Тищенко А. В. Вплив транснаціональних корпорацій на економічний розвиток України / Тищенко А. В. // Світова економіка / World Economy: зб. наук. ст. студ. ден. та заоч. форм навчання / відп. ред. Г. В. Дугінець. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. – Ч. 2. – 188 с., С. 148 – 157.

Структура дипломної роботи. Основна частина випускної кваліфікаційної роботи складається з трьох розділів, кожний з яких містить по 2 параграфи, висновків до кожного розділу, загальних висновків випускної кваліфікаційної роботи та списку посилань використаних джерел. У роботі розміщено 14 рисунків, 16 таблиць. Список посилань використаних джерел включає 104 найменування на дев'яти сторінках. Кількість додатків складає – 10.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК

1.1. Суть, поняття, ознаки та класифікація ТНК

Термін корпорація вживається до фірм, концернів, які функціонують за участю акціонерного капіталу. Корпорації, в свою чергу, можна розділити на національні і транснаціональні. Види транснаціональних корпорацій:

- Інтернаціональні корпорації - це національні монополії із зарубіжними активами, їх виробнича і торгово-збутова діяльність виходить за межі однієї держави.
- Багатонаціональні (мультинаціональні) корпорації (МНК) - це міжнародні корпорації, що об'єднують національні компанії низки держав на виробничій і науково-технічній основі.
- Глобальні корпорації - корпорації, які інтегрують воєдино господарську діяльність, яка здійснюється в різних країнах. [34, 37]

Детальна характеристика видів ТНК наведена в додатках. (Додаток А)

Транснаціоналізація – це процес посилення світової інтеграції в результаті глобальних операцій ТНК. Вона виступає як об'єктивний процес, обумовлений міжнародним одиничним поділом праці, і породжує транснаціональні форми кооперації.

За визначенням ООН, транснаціональна корпорація – це компанія (акціонерне товариство або інша організаційна структура, господарюючий суб'єкт), що складається з підприємства-засновника, яке контролює не менше 10% акцій або інших інтересів підприємств, розташованих за межами країни походження, та афілійованих з ним іноземних компаній у вигляді філій, дочірніх компаній, спільних підприємств; управління в корпорації здійснюється на основі спільної організаційної стратегії. [64]

Головна ознака материнської компанії – наявність у компанії контролю над активами економічних одиниць, розташованих на території інших держав. [47, 73]

При цьому закордонні підрозділи транснаціональних корпорацій можуть бути 3 видів:

Дочірнє підприємство – це акціонерне підприємство у приймаючій країні, більше половини акцій якого перебуває у власності іншого підприємства та повністю контролюється материнською компанією ТНК.

Асоційована компанія – це акціонерне підприємство у приймаючій країні, у якому від 10 до 50 % акцій належить іноземному інвестору. Материнська компанія отримує лише частковий контроль у межах частки капіталу, що їй належить.

Філія – неакціонерне підприємство, що повністю або частково перебуває у власності інвестора. [104]

За існуючою методологією ЮНКТАД, до ТНК належать ті міжнародні фірми, показники діяльності яких задовольняють наступними критеріями:

- наявність материнської компанії і підрозділів за кордоном не менше ніж у 2 країнах світу. Закордонні підрозділи можуть засновуватися компанією на основі ПП через створення виробничих потужностей або через злиття та поглинання інших підприємств;
- контроль активів закордонних підрозділів – передбачає, що частка акціонерного капіталу в дочірньому підприємстві, що належить материнській компанії в іншій країні, становить 10 % або більше. [104]

Для визначення поняття ТНК можна скористатися індексом транснаціоналізації, який розраховується за наступною формулою. (1.1)

$$I_T = \frac{A_3 + T_3 + P_3}{A_0 + T_0 + P_0} \times 100\% \quad (1.1)$$

де A_3 – обсяг закордонних активів;

A_0 – загальний обсяг активів;

T_3 – вартість товарів та послуг, що були надані закордонними філіалами;

T_0 – загальний обсяг послуг та товарів;

P_3 – чисельність персоналу в інших країнах;

P_0 – загальна чисельність персоналу. [24, 310]

З цієї формули можна зробити висновок, що чим вище індекс транснаціоналізації, тим успішніше йде експансія на зарубіжні ринки.

Економічний сенс даного показника полягає в тому, що з його допомогою можна визначити, яку роль виконує та чи інша ТНК в світовій економіці. Як правило, чим вище індекс транснаціоналізації, тим більш диверсифікована діяльність ТНК за кордоном. Цікаво відзначити, що між розміром ТНК і рівнем транснаціоналізації немає прямої залежності. Більш того, часто дрібні ТНК більш транснаціональні. [104]

Розглянемо рейтинг найбільш транснаціоналізованих компаній світу у табл. 1.1. Як ми бачимо, перші три сходинки, посідають такі ТНК: Нестле, Томпсон Корпорейшн, Холденбан Фінансієре, їх індекс транснаціоналізації перевищує 90%.

Таблиця 1. 1

Рейтинг глобальних корпорацій за індексом транснаціоналізації, 2019 р.

Назва корпорації	Країна	Індекс, %
Нестле	Швейцарія	95,0
Томпсон Корпорейшн	Канада	93,2
Холденбан Фінансієре	Швейцарія	92,9
Сіграм компанії	Канада	88,9
Солвей	Бельгія	88,8
АВВ (Айже Браун Бовері)	Швейцарія	88,7
Електролюкс	Швеція	88,5
Юнілевер	Великобританія - Нідерланди	87,3
Філіпс Електроніко	Нідерланди	85,9
Роч Холдингс	Швейцарія	85,4
СКА	Швеція	80,3
Нортен Телеком	Канада	78,6
Глаксо Уелком	Великобританія	77,1
Кейб Уайелес	Великобританія	76,2
Вольво	Швеція	74,0
Роял Дач/Шелл	Великобританія - Нідерланди	73,2

Джерело: складено автором на основі офіційних даних ЮНКТАД. [104]

Загалом аналізуючи індекс транснаціоналізації, можна констатувати, що ТНК, розміщені в порівняно невеликих за розмірами розвинених країнах, таких, як Швейцарія, Нідерланди, Швеція, Великобританія, та роблять стратегію здійснення своєї діяльності не в країнах базування материнської компанії, а за її межами. Це обумовлене тим, що за рахунок обмеженості можливостей внутрішніх

національних ринків доводиться вишукувати нові ринки, в основному в країнах зарубіжжя. Зовсім протилежна тенденція спостерігається у великих державах, таких, як США, Японія і Німеччина. У цьому випадку індекс транснаціоналізації стає нижче середнього рівня. Винятком є лише велика розвинена країна Канада, в якій функціонують ТНК з чималим рівнем транснаціоналізації. Найвищий індекс транснаціоналізації мають ТНК, які орієнтовані на виробництво продуктів харчування, напоїв і тютюнових виробів, а також хімічно-фармацевтична промисловість. Нижче середнього рівня цей індекс зазвичай відзначається у ТНК автомобільної промисловості та телекомунікаційних галузей.

ТНК також часто ділять на три великі групи:

- Горизонтально інтегровані ТНК — керують підрозділами, розташованими в різних країнах, що виробляють однакові або подібні товари.
- Вертикально інтегровані ТНК — керують підрозділами в певній країні, які виробляють товари, що поставляються в їх підрозділи в інших країнах.
- Роздільні ТНК — керують підрозділами, розташованими в різних країнах, які вертикально або горизонтально не об'єднані. [24, 31]

Класифікація ТНК за типами:

- Картель – члени поєднують між собою величину виробленої продукції, поділ ринків збуту, вимоги до продажу, найму робочої сили, ціни та інше.
- Синдикат – учасники організації мають певну виробничу самостійність, але, відповідно до спільних договорів, втрачають комерційну незалежність.
- Пули – поділ згідно з результатами експлуатації окремої частини ринку у завчасно визначеній пропорції.
- Трест – члени гублять підприємницьку, комерційну, правову незалежність.
- Концерн – об'єднання підприємств промисловості, торгівлі, банківської сфери, транспорту.
- Консорціуми – утворення відбувається на базі тимчасових договорів між декількома промисловими та банківськими корпораціями, фірмами.
- Транснаціональні стратегічні альянси (ТСА) – багатогранні форми об'єднання тих самих ТНК. [47, 72]

Головна мета ТНК: отримання максимального прибутку за рахунок дешевших ресурсів, доступу до ринків збуту, диверсифікації ризиків за допомогою послаблення залежності від кон'юнктури в певній окремій країні. [43, 25]

1.2 Вплив діяльності ТНК на економічний розвиток приймаючих країн світу

Наразі у світі нараховується більш ніж 67 тис. ТНК, що контролюють більше 860 тис. їх філій по всьому світі, в яких зайнято до 75 млн осіб. Сучасні ТНК контролюють більше 50% світового промислового виробництва, 70% міжнародної торгівлі, 90% ПІІ. [99]

У матеріалах звітів ООН та інших установ, що займаються дослідженням діяльності найбільших компаній світу, надається інформація про те, що вартість активів окремих ТНК перевищує вартість валового внутрішнього продукту ряду середніх за рівнем розвитку країн. [64] Ринкова капіталізація окремих ТНК (ExxonMobil, Berkshire Hathaway, Google, Microsoft, PetroChina) складає близько 350 млрд. дол. США, а компанії Apple – більш ніж удвічі більше – 724,7 млрд. дол., щорічні обсяги продажів наближаються до 200 млрд. дол. США. [102]

Як правило, ТНК входять на ринки, які є безпечними з точки зору суспільно-політичної стабільності, у ті країни, законодавство яких дозволяє діяльність ТНК. У промислово розвинених країнах ТНК вкладають свої ресурси в основному у сферу послуг і, в меншій мірі, в обробну промисловість. У свою чергу, в слаборозвинених країнах інтересами ТНК є добувна промисловість, харчова, металопереробна, тютюнова і хімічна [102].

ТНК здійснюють свою діяльність на основі прямого іноземного інвестування. ПІІ, на відміну від портфельних інвестицій, мають довгостроковий характер і здійснюються з метою прямого впливу на діяльність підприємства, яке є об'єктом інвестицій. Мова йде про контроль і управління компанією, в яку вкладаються інвестиції з метою отримання прибутку у майбутньому. ПІІ реалізуються в основному кількома шляхами:

- 1) заснування, будівництва і оснащення нового підприємства за кордоном у якості філії або дочірньої компанії материнській компанії;

- 2) купівля повної чи переважної часті в капіталі іншої компанії або злиття;
- 3) створення спільних підприємств міжнародного характеру. [22, 75]

В рамках прямого іноземного інвестування має місце не тільки рух капіталів у грошовій формі, але і у вигляді технологій, ноу-хау.

ТНК вважаються основною силою, яка рухає процеси глобалізації у світовій економіці. Їхній вплив проявляється у різних сферах. (рис. 1.1)

Рис. 1.1. Схема впливу ТНК на світову економіку і національну економіку приймаючих країн

Джерело: складено автором на основі: [19; 35; 55].

Провідна роль у світовій економіці належить ТНК, які належать до «Топ-100» найбільших корпорацій світу, які контролюють більше 70% усіх іноземних інвестицій. Країнами їх походження переважно є високорозвинені країни: США (близько 30% ПІ), Японія (до 20% ПІ), Німеччина і Франція (по 10%), Великобританія (7%), Швейцарія (5%) [104]. В високорозвинених країнах іноземний капітал виробляє до 25% промислової продукції, в країнах, що розвиваються – 50% і більше. Щодо обсягу зарубіжних активів, то гігантський американський конгломерат General Electric має понад 500 млрд. дол. США активів за кордоном, іноземні активи корпорації складають 70% від її загальних активів.

Гігантами серед ТНК є також компанії Exxon Mobil, BP, Royal Dutch Shell, Toyota, Total, GDF Suez, Vodafone, Enel, Telefonica, Chevron, E.ON, Eni, Nestle, Volkswagen, Siemens, Honda та ін. [98]. Основні галузі діяльності ТНК: банківсько-фінансова, нафтопереробна, фармацевтика та біотехнології, електронна і електротехнічна промисловість, автомобілебудівна і харчова промисловість, це найбільш прибуткові і високотехнологічні галузі. Саме ТНК відповідають за рівень і напрямки розвитку галузей у світі. Зокрема зростає кількість корпорацій у секторах послуг, особливо, телекомунікаційних, фінансових, побутових. Хоча ТНК присутні практично у всіх секторах економіки, можна спостерігати, що останнім часом вони зацікавлені діяльністю галузях високих технологій, науко- і капіталомістких. Помітне також зростання кількості ТНК у сфері інформаційних технологій (ІТ), банківській сфері та роздрібній торгівлі, а також в останні роки спостерігається повернення до промисловості добування та переробки нафти і металів, що слід пов'язувати зі збільшенням потреб світової економіки в енергетичних ресурсах та металах. [98]

ТНК – ключова ланка процесу інновацій, до 80% загальносвітового обсягу наукових досліджень і розробок здійснюється в рамках ТНК; вони володіють більш ніж 80% патентів і ліцензій на нову техніку, технологію і ноу-хау. Показники впливу ПІІ на трансфер технологій наведено у додатках. (Додаток Б) Активізація діяльності ТНК для економіки кожної країни-реципієнта відкриває нові можливості для інтеграції у світовий поділ виробництва, сприяє збільшенню конкурентоздатності на міжнародному ринку [38, с. 115].

Безперечно, ТНК, надаючи фінансові ресурси, недоступні у приймаючій країні, впливають на зниження цін або уповільнення їх зростання, збагачують асортимент продукції на внутрішньому ринку, сприяють зростанню ВВП, зарплат, внутрішнього попиту, експорту і створюють робочі місця, внаслідок чого стимулюють зростання економічних показників.

Таким чином, відбувається поступове включення економік слабких держав у світову економічну систему. У результаті діяльності ТНК різні типи зв'язків стають міцнішими і утворюють складну структуру глобального ділового простору.

Таким чином корпорації, стимулюючи процес поглиблення взаємозалежності, сприяють стабілізації економічної системи.

Однак поряд з розглянутими перевагами діяльність ТНК може викликати негативні наслідки. Зокрема, уникаючи деяких територій ТНК можуть поглибити диспропорцію розвитку між регіонами, менш розвиненими країнами світу. В країнах менш розвинених підкреслюється факт гальмування передачі сучасних технологій, завада діяльності вітчизняних конкурентів, а також створення в приймаючій країні низькооплачуваних робочих місць. ТНК можуть сприяти ліквідації певних секторів економіки, що, безсумнівно, становить небезпеку для економічного розвитку держав, в яких ТНК розгорнули свою діяльність. (рис. 1.2)

Рис. 1.2. Позитивний та негативний вплив для приймаючих країн, пов'язані з діяльністю ТНК

Джерело: складено автором на основі: [27; 30; 40].

ТНК вдаються в своєму бізнесі до практики, яка ускладнює розвиток вітчизняних компаній. Це, зокрема, створення бар'єрів входу в певні сектори економіки, створення структур, застосування трансфертного ціноутворення. Не виключена можливість надмірної залежності національної економіки від іноземного капіталу.

Крім того, в обмін на доступ до капіталу та сучасних технологій ТНК вимагають створення їм сприятливих умов для розміщення капіталу у вигляді пільг і звільнень від сплати митних платежів та податків, що має негативні наслідки у вигляді зниження рівня доходів приймаючої держави.

Варто відмітити, що менш розвинені країни намагаються створити умови для якомога більшого припливу іноземних інвестицій, однак з іншого – занадто слабкі, щоб захистити себе від його негативних наслідків. [30, 69].

Серед негативних наслідків, пов'язаних із діяльністю ТНК, можуть бути й загрози для економічної безпеки приймаючої країни. Питання, пов'язані з іноземним контролем над ресурсами землі, земельною власністю і продажем сировини, надходженням іноземних інвестицій в сектори оборони та інші, які мають особливе державне значення.

Зауважимо, що несприятливий вплив ТНК акцентується, зокрема, у разі існування значної диспропорції між економічним розвитком країн, що експортують й імпортують капітал. Практика показує, що те, наскільки ПІІ сприяють економічному розвитку приймаючих країн, в значній мірі залежить від них самих, тобто їхньої підготовки до ефективного використання іноземного капіталу шляхом проведення відповідної політики щодо просування своєї країни до зарубіжних інвесторів.

Отже, економічний потенціал ТНК, їх система управління і розвинена мережа представництв зумовили те, що ці суб'єкти отримали значний ступінь контролю і впливу на економічний розвиток окремих країн, промисловості, торгівлі, споживання та міжнародний поділ праці.

Важливою особливістю діяльності ТНК є їх вплив на економічний розвиток приймаючих країн через трансфер технологій у вигляді ПІІ. Прямі інвестиції – це

не тільки приплив фінансових коштів, а також всього спектру ресурсів, нематеріальних активів, які передаються в іноземні дочірні компанії чи філії. В основному ТНК здійснюють передачі технологій у фармацевтичній, біотехнологічній і автомобілебудівній галузях. Глобалізація світової економіки та посилення конкуренції на міжнародних ринках привела до того, що багато країн, що розвиваються, потребують залучення з-за кордону якомога ширшого потоку капіталу в формі ПІІ.

Висновки до розділу 1

Підводячи підсумки, можна прийти до висновку, що ТНК – це найбільш динамічний структурний компонент світової економіки, це масштабне об'єднання, що використовує у своїй діяльності міжнародний підхід, передбачає формування й ефективний розвиток міжнародного виробничо-збутового, торговельного та фінансового комплексу.

ТНК за різними ознаками мають різноманітну класифікацію. Можна виділити такі види ТНК: інтернаціональні, багатонаціональні і глобальні корпорації. ТНК також можуть бути: горизонтально інтегровані, вертикально інтегровані та роздільні ТНК. Відповідно до рівнів усупільнення капіталів та організації типів господарської діяльності ТНК поділяють на: картелі, синдикати, пули, трести, концерни, консорціуми, транснаціональні стратегічні альянси.

За допомогою розрахунку індекса транснаціоналізації можна визначити, яку роль виконує та чи інша ТНК в світовій економіці. ТНК в яких індекс транснаціоналізації перевищує 90%: Нестле, Томпсон Корпорейшн, Холденбан Фінансієре. Найбільший рівень транснаціоналізації в ТНК, які розміщені в порівняно невеликих за розмірами розвинених країнах, таких, як Швейцарія, Нідерланди, Швеція, Великобританія, так як ці ТНК роблять стратегію здійснення своєї діяльності не в країнах базування материнської компанії, а за її межами.

Вивчення зарубіжного досвіду впливів ТНК на економічний розвиток країн дають змогу виділити ряд особливостей. ТНК здійснюють діяльність, спираючись як на власний виробничий капітал, так і незалежних підприємств під час укладання

з ними відповідних угод. Корпорації мають доступ до дешевої робочої сили, часто розміщують свої філії в країнах, що пропонують низькі податки або можливість отримання іншої конкурентної переваги. В системі складних мережевих зв'язків в рамках ТНК здійснюється переміщення товарів, послуг, інформації і факторів виробництва. Зростання ролі ТНК у світовій економіці пов'язано багато в чому з передачею ресурсів у вигляді знань, технологій, ноу-хау. ТНК завдяки своїй активності впливають на багато елементів економічної світової системи. Їх суттєвий вплив проявляється в розмірі, структурі і напрямках потоків капіталу; в поширенні технологічних досягнень на міжнародному рівні; структурних і географічних змінах – виробництва, споживання, світової торгівлі; конкурентоспроможності; глобальному розподілі і перерозподілі доходів; напрямках використання людського потенціалу; організації і структурі міжнародного співробітництва. При цьому варто зауважити, що діяльність ТНК також має ряд негативних наслідків для економіки приймаючих країн: занепад національних підприємств і обмеження для секторів національних економік, ослаблення економічного суверенітету держави, заміщення держави в контролі ринку, уникнення від сплати податків.

РОЗДІЛ 2

ДІЯЛЬНІСТЬ ТНК ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

2.1. Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій в економіку України від діяльності ТНК

Значний потенціал розвитку внутрішнього національного ринку, його не насиченість високоякісними товарами (роботами, послугами), наявність природних і якісних трудових ресурсів, географічне положення України роблять її потенційно привабливою для здійснення фінансово-господарської діяльності ТНК.

В першому розділі ми дослідили як ТНК впливають на економічний розвиток країн світу, тому надалі буде доцільно проаналізувати як діяльність ТНК впливає саме на економіку України.

Слід зазначити, що основним засобом впливу ТНК на економіку країни є прямі іноземні інвестиції (ПІІ). ТНК здійснюють майже 90% ПІІ світу [143].

Прямі інвестиції (ПІІ) – це вкладання цінностей у статутні капітали в обмін на корпоративні права, емітовані господарськими товариствами.

Дослідження ПІІ в економіку України дозволить побачити тенденції діяльності ТНК в Україні. (рис. 2.1)

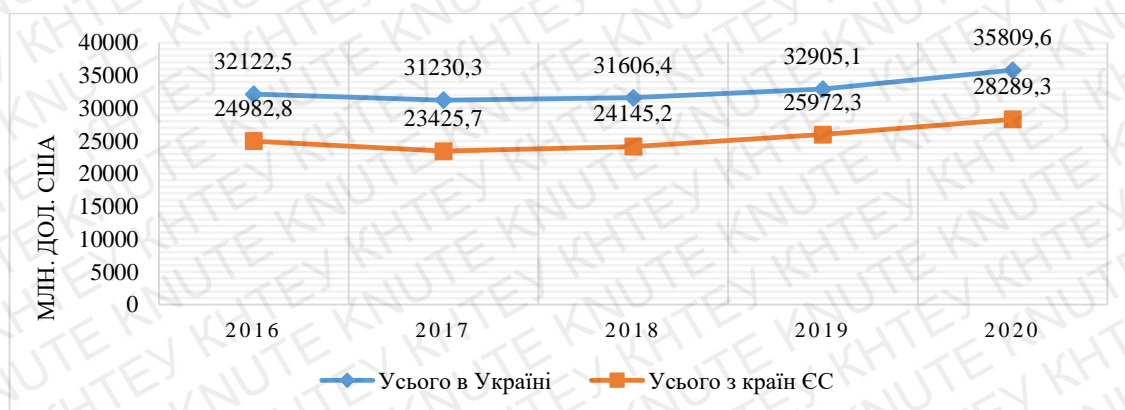

Рис. 2.1. ПІІ в Україну за 2016-2020 роки, станом на 1 січня, млн. дол. США

Джерело: складено автором за офіційними даними Державної служби статистики України. [56]

З діаграми ми можемо побачити, що загальний обсяг ПІІ у 2020 році набув максимального значення за останні 5 років і становив – 35809,6 млн. дол. США відповідно. Темп росту ПІІ у 2020 році відповідно до 2016 року становив 111,5%.

Але у 2017-2018 роках ми спостерігаємо спад кількості ПІІ. Темпи росту іноземних вкладень у 2017 та 2018 роках відповідно до 2016 року становили 97,2% та 98,4%. Починаючи з 2018 року загальний обсяг іноземних інвестицій почав потроху зростати та у 2019 році наздогнав показники 2016 року, і становив – 32905,1 млн. дол. У 2020 році обсяг ПІІ зріс на 2900,5 млн. дол. США в порівнянні з 2019 роком, відповідно темп росту за цей період становив – 108,8%. протягом п'яти останніх років частка ПІІ з країн ЄС становить 77-80% від загальної кількості ПІІ в Україні. Таким чином, з однієї сторони чітко видно тенденцію зменшення інвестицій ТНК у період кризи в економіку країни, а з іншої – відновлення темпів вкладення інвестицій, починаючи з 2019 року.

Далі доцільно буде проаналізувати надходження ПІІ в економіку України за останні 5 років за офіційними даними Держстату України. (рис. 2.2)

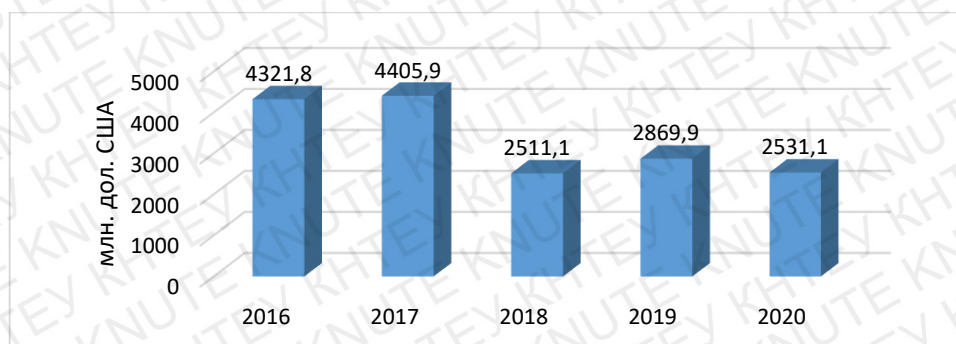

Рис. 2.2. Надходження ПІІ в економіку України за 2016-2020 роки, станом на 1 січня, млн. дол. США

Джерело: складено автором за офіційними даними Державної служби статистики України. [56]

З діаграми можна зробити висновок, що не дивлячись на те, що загальна кількість ПІІ в Україні у 2020 році збільшилась в порівнянні з 2016 роком, кількість нових надходжень майже вдвічі впала у 2018 році та досі залишається на низькому рівні – до 3000 млн. дол. США. Так темп приросту у 2018, 2019, 2020 роках в порівнянні з 2016 становить – 57%, 65,1% та 57,4% відповідно. Це говорить про те, що з кожним роком інвестори все менш зацікавлені в економіці України.

Оцінка тенденцій діяльності ТНК в Україні потребує аналізу динаміки ПІІ в національну економіку за країнами походження (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Прямі іноземні інвестиції в економіку України за країнами світу, станом на 1 січня 2016-2020 року, млн.дол. США

Країна/рік	2016	2017	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення 2020/2016	Відносне відхилення 2020/2016, %
Австрія	1152,6	1099,9	1038,8	1150	1249,4	96,8	8,4
Нідерланди	6090,3	6028,4	6395	7118,7	8301,4	2211,1	36,3
Німеччина	1604,9	1564,2	1682,9	1701,4	1843,1	238,2	14,8
Польща	679,4	509,1	571,3	631,7	693,7	14,3	2,1
Російська Федерація	343,8	813,6	797,2	597,8	783,3	439,5	127,8
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	1785,2	1947	1944,4	2131,2	2060,6	275,4	15,4
Франція	1299,1	615,6	723,4	744,4	845,5	-453,6	-34,9
Швейцарія	1391	1436,9	1515,9	1552,1	1714,5	323,5	23,3
Кіпр	9894,8	8785,5	8932,7	9544,5	10368,9	474,1	4,8
Британські Віргінські Острови	1715	1682,3	1358,4	1040,2	1062,1	-652,9	-38,1
США	717,2	585,2	517,4	542,5	637,8	-79,4	-11,1
Інші країни світу	5449,2	6162,6	6129	6150,6	6249,3	800,1	14,7

Джерело: складено автором за офіційними даними Державної служби статистики України. [56]

Останні 5 років значні обсяги інвестицій припадали на офшори, такі як Кіпр (29% станом на 01.01.2020, займав весь період дослідження перше місце за обсягами ПІІ в економіку України) та Віргінські острови (7 місце серед одинадцяти найбільших країн за обсягами ПІІ в економіку України). Велика частка інвестицій припадає на Нідерланди (23%), Німеччину, Швейцарію та Великобританію (по 5%) станом на 01.01.2020 року. Саме в цих країнах розміщені головні офіси ТНК.

Частка ТНК у ПІІ в економіку України у 2016-2020 (01.01) роках коливалась у діапазоні 55–65% від загальної суми ПІІ з поступовим зменшенням у 2016-2017 роках. На особливу увагу заслуговує зменшення обсягів інвестування з Франції та США. Головною причиною такого стану речей були кризові прояви в економіці країни, зростання ризиків діяльності та політична нестабільність. При цьому обсяг ПІІ з Нідерландів та Швейцарії у 2020 (01.01) році в порівнянні з 2016 роком зросли на 36,3% та 23,3%, це зумовлене тим, що ТНК цих країн через обмеженість можливостей власних національних ринків шукають нові ринки за кордоном.

Інтереси країн-донорів та ТНК на внутрішньому ринку України досить різняться, що призводить до різних обсягів інвестицій у різні сфери національної економіки. (рис. 2.2)

Таблиця 2.2

Аналіз динаміки ПІІ в економіку України за видами економічної діяльності у 2016–2020 роках, станом на 1 січня, млн. дол. США

Рік / Вид економічної діяльності	2016	2017	2018	2019	2020	Темп приросту, %
Фінансова та страхова діяльність	4350,1	3627,4	3526,3	3641,1	4557,6	4,77
Металургія	1533,1	1560,8	1637,1	1662,3	1803,4	17,63
Оптова та роздрібна торгівля	5247,4	5106,5	4957,8	5480,2	5662,5	7,91
Добувна промисловість	1868,7	1521,3	1732,1	1747,3	2031,1	8,69
Операції з нерухомим майном	3882,1	3764,4	3796,3	4258,2	4495,7	15,81
Харчова промисловість	2419	2530,5	2758,4	2859,4	2844,3	17,58
Інформація та телекомунікації	2089,4	2075,7	2100,1	2201,1	2939,6	40,69
Інші	10732,7	11043,7	11098,3	11055,5	11475,4	6,92
Всього	32122,5	31230,3	31606,4	32905,1	35809,6	11,48

Джерело: складено автором за офіційними даними Державної служби статистики України. [56]

Відмітимо відновлення обсягів інвестиційних вкладень від іноземних держав та ТНК починаючи з 2019 (01.01) року після криз. Розмір інвестиційних вкладень від іноземних держав та ТНК у сфері економіки України за останні 5 років збільшився на 11,5% загалом. Помітно збільшились надходження у металургію та харчову промисловість, за останні 5 років надходження у ці сфери зросли на 17,6%. У операції з нерухомим майном за 5 років надходження збільшились на 15,8%. А надходження у інформацію та телекомунікації за 5 років збільшились на 40%.

Дослідження динаміки ПІІ в економіку України за видами економічної діяльності у 2016–2020 (01.01) роках показало зацікавленість ТНК (окрім російських) у фінансовій та страховій діяльності, оптовій та роздрібній торгівлі, харчовій промисловості, інформації та телекомунікації. Найбільш пріоритетними для інвесторів в 2020 році, станом на 01.01, є галузі промисловості, частка інвестицій в які складає 32%. В професійну, наукову та технічну діяльність, де

Україна пропонує важливі інвестиційні проекти, було вкладено всього 6% ПІ. Сільське, лісове та рибне господарство майже не інвестується, складає лише 1% від загального обсягу ПІ України, не дивлячись на те, що в нас існують всі ресурси та перспективи розвитку цих галузей. [56]

Для детальної оцінки тенденції діяльності ТНК на внутрішньому ринку України у 2015–2019 роках необхідно задіяти індекс транснаціоналізації економіки України (рис. 2.3).

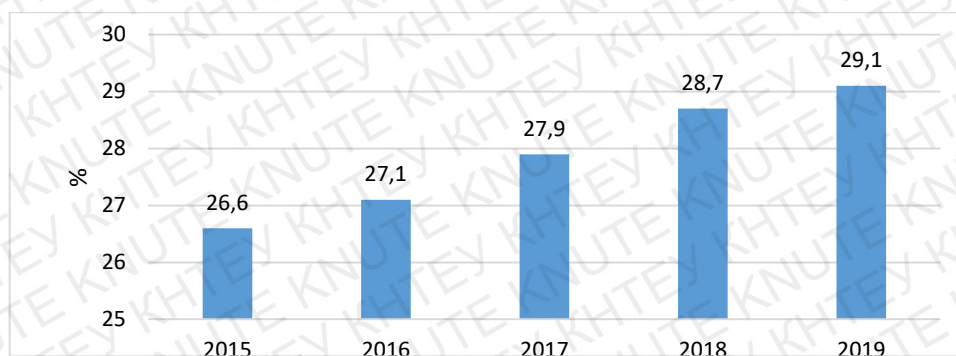

Рис. 2.3. Індекс транснаціоналізації економіки України, %

Джерело: складено автором на основі: [13; 22; 28; 36; 38; 41; 61; 55; 56].

Індекс транснаціоналізації продемонстрував поступове відновлення у 2016-2019 роках після криз попередніх років. За останні 5 років індекс транснаціоналізації зріс на 2,5% та у 2019 році становив 29,1% відповідно, тобто повернувся до показника 2011 року, це пов'язано не з відповідними стратегіями оперування ТНК в економіці України, а з девальвацією національної валюти.

Динаміка індексу транснаціоналізації повністю підтвердила раніше виявлені тенденції діяльності ТНК в Україні, коли ТНК почали скорочувати присутність у державі в 2015-2016 роках, з поступовим відновленням присутності у 2017 році. У 2018-2019 роках інвестиції в економіку України відновилися, а це означає зростання активів ТНК та обсягів продажів. Разом з цим, варто відмітити скорочення кількості працівників у зв'язку з автоматизацією та цифровою трансформацією бізнесу ТНК. Це негативно позначається на соціально-економічному впливі на економіку України. Також слід відмітити активний вихід з внутрішнього ринку України частини ТНК, що оперували на ньому до 2015 року.

Для розуміння причин тенденції та особливості діяльності ТНК в економіці

України у 2015-2019 роках проведемо SWOT-аналіз інвестиційного клімату для розвитку ТНК в Україні. (табл. 2.3)

Таблиця 2.3

SWOT-аналіз інвестиційного клімату для розвитку ТНК в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
Незайняті промислові потужності.	Низька ефективність механізму захисту іноземних інвесторів та інвестиційних вкладень.
Потенціал аграрного сектору економіки.	Високий рівень тіньової та кримінальної економіки (у 2015-2019 роках коливався у рамках 30-45 % від ВВП країни).
Ємність внутрішнього ринку.	Не дієва система антимонопольного законодавства, що призводить до утворення монополій.
Рівень підготовки персоналу.	Корупція, (згідно світового рейтингу сприяння корупції Україна за період 2015–2019 років мала від 29 до 32 балів зі 100 можливих, що відносить її на 131–120 місця рейтингу серед 167 країн світу).
Рівень освіти населення.	Низький рівень захисту інтелектуальної власності.
Розвиток інформаційних технологій.	Складна і заплутана система дозволів призводить до збільшення строків та витрат входу на внутрішній ринок України.
Не насиченість внутрішнього ринку якісними товарами (роботами, послугами).	Відсутність дієвих механізмів залученні і стимулювання іноземних інвестицій.
Трансформування стандартів якості.	Недосконалість і нестабільність законодавства, що ускладнює процеси здійснення фінансово-господарської діяльності ТНК в країні.
Високий рівень відкритості національної економіки (відсутність значних митних обмежень).	Не розвинута інфраструктура, особливо якість автомобільних доріг та залізничних перевезень.
Низькі екологічні вимоги до виробників.	Криза банківської системи, банкрутство призвело до проблем з доступом к кредитним ресурсам.
Наділеність країни різноманітними природними ресурсами.	Низький рівень доходів населення України знижує можливості оперування ТНК.
Кваліфікована робоча сила.	
Можливості	Загрози
Географічне положення по відношенню до ринку ЄС та головних світових транзитних маршрутів.	Кризові прояви в економіці держави, що зменшує можливості для отримання доходів та прибутків.
Природні ресурси.	Політична нестабільність.
Кліматичні умови.	Трудова міграція у країни ЄС та США.
Потенціал розвитку.	Військові дії на території країни.
Побудова стабільної та передбачуваної нормативноправової бази.	
Зниження податкового навантаження, оптимізація та підвищення прозорості адміністрування податків.	
Подолання бюрократизму і проявів корупції.	
Зміцнення банківської системи України.	

Джерело: складено автором на основі аналізу економічних, інвестиційних показників в Україні. [26; 28; 56; 58; 59]

Для об'єктивного аналізу причин низького рівня інвестиційної активності іноземних інвесторів в Україні слід звернути увагу на рейтинги, які поряд із врахуванням таких формальних показників, як кількість податкових платежів або ставок оподаткування, враховують ще й специфіку підприємницької діяльності з огляду на інвестиційний процес.

Таким рейтингом, зокрема, є індекс інвестиційної привабливості. Він підраховується Європейською Бізнес Асоціацією (ЄБА) і ґрунтується на регулярному моніторингу бізнес-клімату першими особами компаній-членів Асоціації. Індекс, рівний 3 – нейтральне значення, менший 3 – негативне, більше 3 – позитивне) (рис. 2.4). [59]

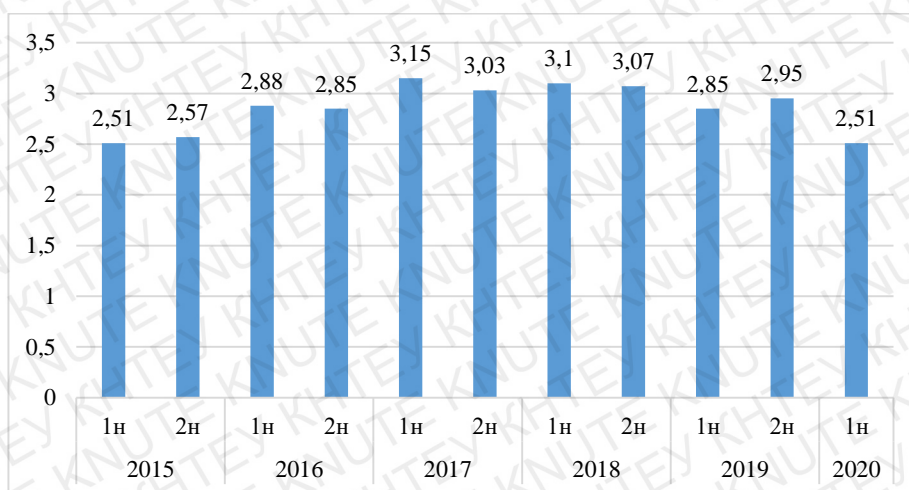

Рис. 2.4. Індекс інвестиційної привабливості України у 2015-2020 роках, за кожне півріччя

Джерело: складено автором на основі офіційних даних Європейської Бізнес Асоціації (ЄБА). [59]

Сьогодні інвестиційна привабливість економіки України знаходиться на недостатньому рівні. Але, слід зазначити, що індекс інвестиційної привабливості України у 2017-2018 роках покинув негативну площину, чому сприяла поступова дерегуляція бізнес-середовища, впровадження електронної системи відшкодування ПДВ, відкритість державних даних, мораторій на перевірки підприємств, спрощення процедури отримання дозвільних документів у будівництві, запровадження інституту приватних виконавців, безвізовий режим. У 2019 році індекс знову впав до негативного показника і становив – 2,85. При цьому в першому

півріччі 2020 року індекс знизився ще більше, а саме на 0,44, загалом становив – 2,51, таке низьке значення індексу в останній раз ми спостерігали 5 років тому.

2.2. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток економіки України

Аналіз впливу діяльності ТНК в Україні потребує виявлення галузей національної економіки які є об'єктами інвестиційних вкладень ТНК.

Дослідження робіт українських науковців дозволили сформулювати наступний список основних галузей та ТНК, що здійснюють свою фінансово-господарську діяльність у цих галузях економіки України:

1. Харчова промисловість: Nestle (Швейцарія), Bunge Limited (США), Cargill (США), Kernel Holding SA (Люксембург), Carlsberg (Данія), Sun Interbrew (Бельгія), Mondelez International Inc. (США), McDonald's (США), Coca-Cola (США), PepsiCo (США), Groupe Lactalis (Франція), Bel Group (Франція), Danone (Франція), KFC (США).
2. Тютюнова промисловість: British American Tobacco (Великобританія), Japan Tobacco International (Японія), Philip Morris International (Швейцарія), Imperial Tobacco Group (Великобританія).
3. Торгівля: Metro Cash&Carry (Німеччина), Auchan Group (Франція), JYSK (Данія), Billa – REWE Group (Німеччина).
4. Фінансовий сектор: Raiffeisen Bank International (Австрія), BNP Paribas («Укрисіббанк») (Франція), ABN Holdings S.A. (Люксембург).
5. Страховий ринок: AXA Group (Франція), Vienna Insurance Group (Австрія), UNIQA Group (Австрія), «PZU SA» (Польща).
6. Телекомунікації: Deutsche Telekom (Німеччина), Telenor group (Норвегія).
7. Інші сектори економіки: Procter&Gamble – побутова хімія (США), Royal Dutch Shell – нафтогазова промисловість (Нідерланди – Великобританія), Toyota – машинобудування (Японія), Volkswagen AG – автомобільна промисловість (Німеччина) та інші. [52, 719]

В економіці України переважно діють ТНК з харчової і тютюнової промисловості, значно менше зі сфери торгівлі, фінансового і страхового секторів.

Виділимо шляхи проникнення ТНК в економіку України:

1. Імпорт – відкриття представництва – купівля української компанії (Nestle, Mondelez International Inc., Danone, система компаній Coca-Cola в Україні, система компаній PepsiCo в Україні та ін.).
2. Купівля діючого виробництва і інтеграція його у ТНК (British American Tobacco, Japan Tobacco International, Philip Morris International, Imperial Tobacco Group та ін.).
3. Побудова власного виробництва і вихід на внутрішній ринок України (McDonald's, Metro Cash&Carry, Volkswagen AG та ін.).
4. Імпорт – відкриття власного представництва (Sony, Panasonic, Hewlett – Packard та ін.).

Виходячи з дослідженого, ми бачимо, що ТНК мають досить обмежений вплив на економіку України, віддаючи перевагу тільки декільком галузям: харчова промисловість (у тому числі тютюнова), торгівля, фінансовий сектор економіки. При цьому, найбільший та найдовший вплив ТНК мають саме на харчову промисловість. Саме тому проаналізуємо вплив діяльності ТНК на ринок продукції харчової промисловості з метою виявлення позитивних та негативних сторін такої діяльності, і побудови ефективних механізмів взаємодії ТНК та економіки України.

Дослідження впливу ТНК на харчову промисловість України наведемо у двох таблицях (перша – всі ТНК окрім виробництва тютюнових виробів, друга – виробництво тютюнових виробів).

Обсяг реалізації промислової продукції в Україні за період дослідження збільшився на 75,6%, продемонструвавши збільшення кожного року, при цьому частка ТНК в обсязі зменшилась на 3,9%. Зростання обсягів реалізації продукції за період дослідження продемонстрували ПАТ «Карлсберг Україна» (питома вага у ОРПП збільшилась на 25%), компанія Кока-Кола (питома вага у ОРПП збільшилась на 42,1%), компанія PepsiCo (питома вага у ОРПП зросла на 2,8%). У Groupe Lactalis Україна, ПАТ «АБ ІнБев Ефес Україна» та ПАТ «Бель Шостка Україна» питома вага у ОРПП не змінилась, а обсяги реалізації суттєво зросли. Питома вага у ОРПП Danone-Юнімілк Україна за 5 років зменшилась на 46,7%. (табл. 2.4)

Таблиця 2.4

Динаміка та структура ТНК (окрім виробництва тютюнових виробів) в економіці України у 2015-2019 роках

Назва українського підрозділу ТНК	Роки					Темп росту, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2019 до 2015	2019 до 2018
ПАТ «Карлсберг Україна», млн. грн	3464	4580	5101	6126	7501	116,5	22,4
Питома вага в ОРПП, %	0,24	0,26	0,29	0,28	0,3	25,0	7,1
ПАТ «АБ ІнБев Ефес Україна Україна»	3317	3821	4299	4431	5504	65,9	24,2
Питома вага в ОРПП, %	0,23	0,22	0,24	0,21	0,22	-4,3	4,8
ПрАТ «Монделіс Україна», млн. грн	5368	4623	4003	4801	5937	10,6	23,7
Питома вага в ОРПП, %	0,38	0,26	0,23	0,22	0,24	-36,8	9,1
ТОВ «Нестле Україна», млн. грн	5731	5735	2443	8950	9690	69,1	8,3
Питома вага в ОРПП, %	0,4	0,32	0,14	0,42	0,39	-2,5	-7,1
Система компаній Кока-Кола в Україні, млн. грн	2736	2730	1230	5540	6850	150,4	23,6
Питома вага в ОРПП, %	0,19	0,15	0,07	0,26	0,27	42,1	3,8
Система компаній PepsiCo в Україні, млн. грн	5195	6564	3274	9952	9391	80,8	-5,6
Питома вага в ОРПП, %	0,36	0,37	0,19	0,46	0,37	2,8	-19,6
Grоuре Lactalis Україна, млн. грн	563	517	601	631	942	67,3	49,3
Питома вага в ОРПП, %	0,04	0,03	0,03	0,03	0,04	0,0	33,3
ПАТ «Бель Шостка Україна», млн. грн	514	586	637	828	957	86,2	15,6
Питома вага в ОРПП, %	0,04	0,03	0,04	0,04	0,04	0,0	0,0
Danone-Юнімілк Україна, млн. грн	2112	2241	1096	1986	2100	-0,6	5,7
Питома вага в ОРПП, %	0,15	0,13	0,06	0,09	0,08	-46,7	-11,1
Обсяг реалізованої промислової продукції (ОРПП) в країні, млн. грн	1428839	1776604	1767093	2153031	2508580	75,6	16,5
Загальна питома вага ТНК в ОРПП, %	2,03	1,77	1,29	2,01	1,95	-3,9	-3,0

Джерело: складено автором на основі: [66; 69; 70; 71; 77; 78; 88; 91; 92].

Тепер розглянемо ситуацію у ТНК з виробництва тютюнових виробів. Всі чотири ТНК продемонстрували за період дослідження зростання обсягів реалізації. ПрАТ «А/Т Тютюнова компанія «В.А.Т.-Прилуки» збільшила обсяги реалізації на 96,1% (питома вага у ОРПП збільшилась на 35% за 5 років), ПАТ «Джей Ті Інтернешнл Україна» збільшила обсяги реалізації на 75,5% (питома вага у ОРПП

зросла на 100% за 5 років), ПрАТ «Філіп Морріс Україна» збільшила обсяги реалізації на 79% (питома вага у ОРПП зросла на 2,1% за 5 років), ПрАТ «Імперіал Тобакко Продакшн Україна» збільшила обсяги реалізації на 91,7% (питома вага у ОРПП зросла на 11,1% відповідно). Загалом питома вага ТНК з виробництва тютюнових виробів в ОРПП країни за 5 років зросла на 34,6%. (табл. 2.5)

Таблиця 2.5

Динаміка та структура ТНК (виробництво тютюнових виробів) в економіці України у 2015–2019 роках

Назва українського підрозділу ТНК	Роки					Темп росту, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2019 до 2015	2019 до 2018
ПрАТ «А/Т Тютюнова компанія «В.А.Т.-Прилуки»	3430	4130	5215	5836	6725	96,1	15,2
Питома вага в ОРПП, %	0,2	0,23	0,3	0,27	0,27	35,0	0,0
ПАТ «Джей Ті Інтернешнл Україна»	7783	8979	9129	11599	13660	75,5	17,8
Питома вага в ОРПП, %	0,27	0,34	0,29	0,54	0,54	100,0	0,0
ПрАТ «Філіп Морріс Україна»	6825	8892	8720	10699	12219	79,0	14,2
Питома вага в ОРПП, %	0,48	0,5	0,49	0,5	0,49	2,1	-2,0
ПрАТ «Імперіал Тобакко Продакшн Україна»	1308	1896	2052	2703	2507	91,7	-7,3
Питома вага в ОРПП, %	0,09	0,11	0,12	0,13	0,1	11,1	-23,1
Обсяг реалізованої промислової продукції (ОРПП) в країні, млн. грн	1428839	1776604	1767093	2153031	2508580	75,6	16,5
Загалом питома вага ТНК в ОРПП країни, %	1,04	1,18	1,2	1,44	1,4	34,6	-2,8

Джерело: складено автором на основі: [79; 85; 89; 90].

Таким чином, ТНК з виробництва тютюнових виробів менш залежні від кризових проявів в економіці України, ніж інші ТНК – виробники харчової продукції, частка яких за останні 5 років зменшилась.

Наведена ситуація є наслідком декількох причин:

- більшість компаній працює у галузях, що не відносяться до галузей, які виготовляють продукти першої необхідності, тому посткризовий період призвів до зменшення споживання їх продукції;

- ТНК виготовляють продукти у середньому та високому цінових сегментах, у той час як значна кількість українців перейшли до споживання продукції у економ-сегменті;
- активне пропагування здорового способу життя негативно вплинуло на обсяги реалізації ТНК з виробництва пива та газованих напоїв.

Для узагальнення проілюструємо питому вагу ТНК у харчовій промисловості та економіці України в діаграмі за останні 5 років. (рис. 2.5)

Рис. 2.5. Питома вага ТНК з виробництва харчової продукції у харчовій промисловості та економіці України у 2015-2019 роках, %

Джерело: розроблено автором на основі: [66; 69; 70; 71; 77; 78; 79; 85; 88; 89; 90; 91; 92].

Таким чином, з однієї сторони ТНК харчової промисловості були одними з найбільших інвесторів в економіку країни, з іншої сторони, їх інвестиційні вкладення не мали визначального значення ні для економіки, ні для харчової промисловості України.

Частка працюючих в ТНК з виробництва харчової продукції у кількості зайнятих в економіці України у 2015-2019 роках продемонструвала негативну динаміку. У 2015 році показник склав 7,8%, тоді як у 2019 – 6,8%, на це вплинули такі фактори: збільшення автоматизації виробничих процесів, оптимізації кількості персоналу, скорочення кількості персоналу під впливом після кризових явищ у економіці держави та зменшення обсягів виробництва. Не дивлячись на це, ТНК виконує одну з головних позитивних сторін впливу ТНК на економіку держави – підвищення рівня зайнятості України. (ТОВ «TEDIS Ukraine» – 2500 працівників, Bunge Limited – 1200 осіб, ТОВ «Нестле Україна» – 5128 осіб, Kernel Holding SA –

16103 осіб, McDonald's – близько 8000 осіб, «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» – 568 осіб, ПРАТ «КАРЛСБЕРГ Україна» – 1457 осіб, «Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед» – 1276 осіб, «Данон» – 1100 осіб. [68; 69; 70; 71; 77; 75; 75; 85]

Однією з позитивних сторін діяльності ТНК на економіку країн-реципієнтів є збільшення обсягів експорту та зростання валютних надходжень у державу. Проаналізуємо питому вагу експорту ТНК з виробництва харчової продукції у загальному експорті харчової промисловості та економіки України. (рис. 2.6)

Рис. 2.6. Питома вага експорту ТНК з виробництва харчової продукції у загальному експорті харчової промисловості та економіки України за 2015-2019 роки, %

Джерело: складено автором на основі: [56; 66; 69; 70; 71; 77; 78; 79; 85; 88; 89; 90; 91; 92].

Як ми бачимо, ТНК з виробництва харчової продукції орієнтовані в основному на внутрішній ринок, їх вплив на експортні надходження до країни є незначним як взагалі, так і в рамках експорту харчових продуктів. ТНК стримують відновлення експортних поставок України на зовнішні ринки збуту.

Щодо імпорту зазначимо, що ТНК з виробництва харчових продуктів в Україні, у більшості, закупають тільки сировину (окрім виробників тютюнових виробів) та пакувальні і інші матеріали. У той же час, обладнання всі ТНК з виробництва харчових продуктів імпортують, що призводить до зростання імпорту та негативно впливає на платіжний та зовнішньоторговельний баланси України.

Прихід ТНК у виробництво тютюнових виробів на ринку України трансформувало цю галузь, що має ряд негативних аспектів: зростання імпорту

через закупівлю великих обсягів тютюну за кордоном; зниження диверсифікації сільського господарства України; втрати економіки через руйнування цілої галузі сільського господарства.

Варто зауважити, що зважаючи на високу частку виробленої продукції компаніями, близько 50–60% доданої вартості забезпечено саме ТНК. А їх частка у ВВП становить 8%. [56]

Якщо розглядати в цілому структуру валової доданої вартості харчової промисловості з припущенням про суттєвий вплив ТНК на її діяльність, то очевидно, що найбільш позитивний вплив забезпечує сплата податків до державного бюджету. Валовий прибуток та оплата праці також суттєво впливають на економіку України.

Наприклад, в 2019 році ПРАТ «А/Т «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» сплатила – 16,05 млрд. грн, ПРАТ «ФІЛІП МОРРІС Україна» – 17,22 млрд. грн, ПАТ «ДЖЕЙ ТІ ІНТЕРНЕТІОНЛ Україна» – 9,66 млрд. грн, АТ «ІМПЕРІАЛ ТОБАККО ПРОДАКШН Україна» – 7,40 млрд. грн. Ці компанії сплатили 50,33 млрд. грн або 17,4% від обсягу податків, які були сплачені у 2019 році. [56; 79; 85; 89; 90] Частка у доходах держбюджету України від діяльності ПрАт «Філіп Морріс Україна» та ТОВ «Філіп Морріс Сейлз енд Дистрибюшн» становить – 1,83% їх загальної кількості, детальний аналіз податкових надходжень наведений у додатках. (Додаток Е) Основним податком цих компаній є акциз на тютюнові вироби. Таким чином, економічний ефект тютюнової галузі має прояв у формуванні дохідної частини державного бюджету та є одним з найбільш значимих. У 2019 році до основних платників податків також належала ПрАТ «Карлсберг Україна» – 2,93 млрд. грн, ТОВ «Тедіс Україна» – 1,71 млрд. грн, ПАТ «АБ ІнБев Ефес Україна» – 1,6 млрд. грн, ПП «Макдональдз Юкрейн Лтд» – 0.82 млрд. грн. В цілому великі платники податків забезпечують близько 70% податкових надходжень до державного бюджету. [56; 66; 69; 74; 75]

Отже, інвестиційна діяльність у виробництво продукції в економіці України ТНК сприяють становленню харчової промисловості України. Про позитивний вплив діяльності ТНК на економіку України свідчать такі тенденції їх діяльності:

- скорочення імпорту товарів споживання шляхом збільшення у роздрібному товарообороті України питомої ваги продукції галузі;
- зростання обсягів експорту завдяки інвестиційній діяльності ТНК задля модернізації виробничих потужностей та інвестиційним проектам з будівництва нових потужностей;
- розвиток галузей, які є суміжними з харчовою галузю: роздрібна та оптова торгівля, сільське господарство, транспорт, будівництво тощо;
- поширення міжнародних стандартів управління, зокрема у сфері безпеки та охорони праці, соціальної корпоративної відповідальності, охорони навколишнього середовища, енергоефективного та ресурсоощадного виробництва, впровадженні нових технологій;
- створення робочих місць та сприяння зростання рівня зайнятості населення;
- наповнення державного бюджету податковими платежами;
- створення доданої вартості, яка складається з таких компонентів: оподаткування, оплата праці та додана вартість, пов'язана зі споживанням продукції ТНК;
- створення ланцюга вартості завдяки непрямому ефекту доданої вартості постачальників, дистриб'юторів, контрагентів та партнерів ТНК в харчовій промисловості завдяки придбанню сировини та матеріалів для виробництва продукції.

Варто також виділити негативні фактори впливу ТНК на українську економіку:

- вплив на ціноутворення на внутрішньому ринку України;
- використання українських сировини та матеріалів, що зумовлює скорочення можливостей національних виробників у доступі до ресурсів та фактичний контроль над ресурсами міжнародних корпорацій, формуючи українську економіку як постачальниками сировини;
- придушення своєю міццю місцеві фірми, захоплення українського ринку;
- нав'язування корпоративних схем, які не враховують української ментальності.

- суттєвий обсяг виведення капіталу за кордон, шляхом трансфертного ціноутворення та перекачування доходів з однієї країни в іншу, тим самим зменшуючи податкові надходження до бюджету України.

Таким чином, ТНК в Україні забезпечують економічний вплив, що має прояв у створенні валової доданої вартості завдяки витратам компаній для здійснення діяльності та завдяки інвестиційній діяльності. Тим самим ТНК забезпечують ріст ВВП економіки України, формують споживчий попит, здійснюють перерозподіл фінансових ресурсів між галузями. Тому Україна потребує трансформації та розвитку взаємовідносин з ТНК.

Висновки до розділу 2

Дослідження ПІІ в економіку України дозволило побачити тенденції діяльності ТНК на внутрішньому ринку України. При цьому, чітко видна тенденція виводу інвестиційних вкладень з економіки України ТНК у період кризи 2015-2018 років при частковому збільшенні розмірів річних вкладень інвестицій у 2019 році, початку 2020 року. Загальна кількість нових надходжень ПІІ за останні три роки майже вдвічі впала в порівнянні з попередніми роками і поки що не мають тенденції до збільшення. Аналіз динаміки ПІІ в економіку України за країнами походження у 2015-2019 роках показав, що частка ТНК у ПІІ в економіку України коливалась у діапазоні 55-65% від загальної суми ПІІ, всі інші інвестиційні вкладення приходились на офшорні та інші види інвестицій, що свідчить про проблеми країни та потребу активізації взаємодії з ТНК.

Проблеми взаємодії України та ТНК підтверджують дані індексу транснаціоналізації економіки України, проведений SWOT – аналіз та зважена рейтингова оцінка інвестиційного клімату для розвитку ТНК в Україні, а також індекс інвестиційної привабливості України. Через низьку привабливість України для ТНК як країни-реципієнту у країні, здебільшого, діють ТНК, які орієнтовані на діяльність у тих галузях економіки, що приносять найбільші прибутки за короткий час та не потребують значних капіталовкладень (харчова, тютюнова промисловість, торгівля).

Вплив ТНК у харчовій промисловості на зайнятість, залучення інвестицій, експорт суттєвий і, у більшості, відповідає національним інтересам країни, те ж можливо сказати про імпорт та вплив ТНК з виробництва харчової продукції на платіжний та зовнішньоторговельний баланси. ТНК в Україні забезпечують економічний вплив, що має прояв у створенні валової доданої вартості завдяки витратам компаній для здійснення діяльності та завдяки інвестиційній діяльності. ТНК забезпечують таким чином ріст ВВП економіки України, формують споживчий попит, здійснюють перерозподіл фінансових ресурсів між галузями. Разом з тим, ТНК негативно впливають на розвиток економіки України, впливаючи на рівень цін на внутрішньому ринку, використовуючи сировину та матеріали, що зумовлює скорочення можливостей національних виробників у доступі до ресурсів, формуючи українську економіку як постачальників сировини, виводячи капітал за кордон, придушуючи своєю міццю місцеві фірми, захоплюючи український ринок, нав'язуючи свої корпоративні схеми.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ПОСИЛЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

3.1. Обґрунтування механізму регулювання діяльності ТНК для ефективного розвитку національної економіки України

Діяльність ТНК, як і будь-яке економічне явище, несе у собі позитивні та негативні моменти для національних економік як країн-донорів, так і країн-реципієнтів, а також світової економіки. Враховуючи наведені проблеми у другому розділі, Україна потребує активізації та підвищення ефективності регулювання діяльності ТНК в національній економіці.

Враховуючи розміри ТНК та їх визначальний вплив на економіку України з якою вони взаємодіють у якості виробника продукції (послуг) виокремимо наступні напрямки регулювання:

- оподаткування ТНК;
- зайнятість та підготовка персоналу;
- інноваційна діяльність;
- експортно-імпортна діяльність ТНК (збільшення обсягів та географії експорту, імпортозаміщення, зменшення імпортних поставок, підтримка національних виробників, позитивний вплив на національну валюту та зовнішньоторговельний баланс країни);
- дивідендна політика (оптимізація обсягів дивідендних виплат материнським компаніям);
- позитивний вплив на екологію (зменшення забруднення, інвестування у підвищення екологічної безпеки виробництв, інноваційна діяльність у сфері екології). [13; 22]

Зазначимо, що наведені напрямки регулювання діяльності ТНК будуть ефективно реалізовуватись в Україні лише за поєднання впливу державних інституцій та місцевих органів самоврядування. Для економіки України у сучасних умовах розвитку світових ринків ключовим фактором розвитку є залучення

іноземних інвестицій, у тому числі ПІІ від ТНК. Особливо це важливо в умовах відновлення після економічної кризи. Державні інституції країн світу використовують комплекс заходів залучення ПІІ та залучення до національної економіки інвестиційних ресурсів ТНК. Їх вплив наведені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика заходів залучення інвестиційних ресурсів ТНК для економіки України

Назва заходу	Позитивні сторони	Негативні сторони
Приватизація за участі ТНК	Отримання додаткових коштів держбюджетом; допущення ТНК у найбільш вражені економічною кризою галузі економіки; вирішення економічних та соціальних проблем, проблем депресивних територій.	Складність залучення ТНК у національну економіку; можливість усунення ТНК національних конкурентів; зменшення конкуренції на внутрішньому ринку.
Створення вільних економічних зон (ВЕЗ)	Збільшення інвестиційних вкладень у економіку; вирішення проблеми депресивних територій та кризових галузей економіки.	Недоотримання податкових та інших видів платежів до державного і місцевих бюджетів; отримання неконкурентних переваг ТНК перед національними виробниками.
Концесії	Отримання додаткових коштів державним та місцевими бюджетами; вирішення проблем активізації окремих галузей економіки та депресивних територій.	Деформування економіки; збільшення монополізації окремих галузей економіки; складність укладення і реалізації концесійних угод; значні втрати валютних ресурсів країни.
Приватно – державне партнерство	Вирішення інфраструктурних проблем економіки; залучення інновацій; вирішення екологічних проблем.	Складність взаємовідносин між державою та ТНК; виведення значних валютних ресурсів з економіки у довгостроковій перспективі.
Пільгове оподаткування	Залучення додаткових інвестиційних ресурсів в економіку; можливість стимулювати інвестиційне забезпечення пріоритетних для країни галузей та територій.	Втрата частини податкових платежів; проблеми взаємовідносин державних інституцій та ТНК.
Фінансове стимулювання (гранти уряду та місцевих органів влади, пільгові кредити та ін.)	Залучення додаткових інвестиційних ресурсів в економіку; можливість стимулювати інвестиційне забезпечення пріоритетних для країни галузей та територій.	Додаткові витрати державного та бюджетів інших рівнів; отримання неконкурентних переваг ТНК перед національними виробниками.
Інші види стимулювання (законодавче, адміністративне та ін.)	Залучення додаткових інвестиційних ресурсів в економіку; можливість стимулювати інвестиційне забезпечення пріоритетних для країни галузей та територій.	Деформування економіки; збільшення монополізації окремих галузей економіки; отримання неконкурентних переваг ТНК перед національними виробниками.

Джерело: складено автором на основі: [26; 30].

Отже, ми спостерігаємо наявність як позитивних, так і негативних аспектів впливу залучення ТНК на економіку України, не дивлячись на це, без діяльності ТНК наша країна не зможе забезпечити стабільний розвиток національної економіки в умовах глобалізації світу.

Проаналізувавши досвід розвинених країн світу наведемо пропозиції щодо оподаткування ТНК в Україні:

1. Зменшення розмірів корпоративного податку з одночасним розширенням бази оподаткування, ведення податкових канікул.
2. Створення особливих економічних зон з додатковими податковими пільгами іноземних інвестицій.
3. Пільгове оподаткування іноземних інвестицій в окремі галузі економіки або суб'єкти господарювання (сільське господарство, легка промисловість та ін.).
4. Низькі ставки оподаткування дивідендів та відсоткових доходів ТНК. [21; 22; 30; 42; 102; 103]

Щодо зайнятості населення України наведемо такі пропозиції:

1. Фінансова компенсація за нові робочі місця.
2. Субсидії та дотації на створення нових робочих місць.
3. Формування довгострокового державного замовлення на працевлаштування населення.
4. Використання адміністративних важелів впливу при порушенні трудового законодавства країни зі сторони ТНК. [21; 22; 30; 42; 102; 103]

Щодо інноваційної діяльності наведемо такі пропозиції:

1. Податкове стимулювання, стимулювання в межах окремих інноваційних інститутів (технополіси, технопарки та ін.).
2. Дотації та субсидії на інноваційну діяльність.
3. Державно-приватне партнерство.
4. Пільгове кредитування та інші види фінансової підтримки. [21; 22; 30; 42; 102; 103]

Щодо експортної діяльності ТНК наведемо такі пропозиції:

1. Державна допомога виходу на нові ринки збуту продукції.

2. Інформаційна, фінансова та консультаційна підтримка експорту.
3. Пільгове кредитування експортної діяльності.
4. Пільгове оподаткування експортерів.
5. Кредитування імпортерів національної продукції.
6. Субсидії та дотації експортерів. [21; 22; 30; 42; 102; 103]

Щодо позитивного впливу на екологію ТНК наведемо такі пропозиції:

1. Законодавче та нормативне регулювання.
2. Використання адміністративних важелів впливу.

З вище наведеного побудуємо пріоритетну модель регулювання діяльності ТНК в економіці України задля покращення позитивного впливу їх взаємодії.

Рис. 3.1. Модель державного регулювання діяльності ТНК в Україні

Джерело: складено автором. [27, 105]

Отже, для ефективної взаємодії економіки України з ТНК насамперед необхідно налаштувати механізм державного регулювання діяльності ТНК у трьох окремих категоріях: ТНК – імпортери, ТНК, що мають виробничі підрозділи в Україні, ТНК, що не представлені в економіці України та до кожного підібрати відповідні стратегії розвитку, методи та інструменти регулювання. Також необхідно налагодити ефективне оподаткування ТНК, збільшувати зайнятість персоналу в ТНК, стимулювати інноваційну, експортну діяльність ТНК за допомогою правових, економічних інструментів державного регулювання. Разом з тим заохочувати ТНК за допомогою впровадження вільних економічних зон, концесій, приватно-державного партнерства, пільгового оподаткування, фінансового, законодавчого стимулювання.

3.2. Імплементация досвіду США та країн Європейського Союзу у протидії негативним наслідкам від транснаціоналізації української економіки

Проведене дослідження вказує на не ефективну співпрацю України та ТНК, що призводить до дискримінації інтересів країни, окремих територій, національних виробників та домашніх господарств.

Тому ми повинні приділити увагу системі заходів, що має бути спрямована на усунення негативних наслідків діяльності ТНК в Україні. Серед системи таких заходів особливий акцент має бути зроблений на законодавчому врегулюванні діяльності ТНК. Розвинені країни давно дбають про захист своїх економічних інтересів і гарантування національної економічної безпеки.

У «Стратегії національної безпеки США» визначено такі основні завдання: сприяти глобальному процвітання шляхом розширення торгівлі і інвестицій між країнами, підтримувати інвестиційний клімат, який сумісний з цілями національної безпеки. США протягом багатьох років проводить політику «заборон» щодо ПІІ і діяльності іноземних компаній на своїй території, якщо ТНК суперечить національним економічним інтересам. Стратегічно важливими для економіки США визначені такі галузі: авіа- і суднобудування, енергетики і видобутку корисних копалин. Міжвідомчий комітет по іноземних інвестиціях у США

(CFIUS), наглядає за економічною активністю іноземних компаній у США і доповідає президенту про їх діяльність. Департамент внутрішньої безпеки США (DHS), визначає «критичні точки» з позицій безпеки в економіці, у соціальній сфері, енергетиці і т. д. [101]

Країни ЄС по різному оцінюють рівні економічної безпеки, але всі дбають про захист національних економічних інтересів. Наприклад, комісія Національних зборів Франції по фінансах, економіці і плануванню має право розглядати можливість допуску іноземних інвесторів у кожному конкретному випадку. [41, 68]

У Німеччині захист національних економічних інтересів реалізується через закони, що регулюють ринкові відносини і надають державі відповідні контрольні функції. Німеччина регулює діяльність ТНК у своїй країні через створення рівних умов для конкуренції і недопущення монополізації в окремих галузях економіки. До ключових галузей економіки, які держава захищає від поглинання іноземними інвесторами окремих країн (Китай, Росія, арабські нафтодобувні компанії), уряд відніс: інфраструктурні галузі, енергетику і телекомунікації. [97]

У Швейцарії регулювання інвестицій займає належне місце в системі національної економічної безпеки. Його здійснює державний орган FINMA у відповідності із Законом «Про нагляд за фінансовими ринками» (FINMASA). Так, при створенні акціонерних товариств, одним із засновників обов'язково повинен виступати громадянин цієї країни або юридична особа, зареєстрована у Швейцарії. [30, 67]

Виходячи на український ринок, діяльність ТНК підпадає під регулювання таких законів України: «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про підприємництво», «Про інвестиційну діяльність», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про режим іноземного інвестування», «Про Антимонопольний комітет України», «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць». [5; 6; 8; 9; 10; 11] Основні нормативні акти та їх характеристики з регулювання інвестиційної діяльності ТНК в Україні наведені в додатках. (Додаток М) Проте в цьому переліку

відсутній закон, який би регулював саме діяльність ТНК на території України. Створення саме такого закону особливо важливе, оскільки перелічені закони регулюють діяльність ТНК лише опосередковано. Більше того, в перелічених законах відсутні самі по собі поняття «ТНК», «дочірнє підприємство ТНК», «філія ТНК», «ПШ ТНК», що, у свою чергу, унеможлиблює проведення якісного статистичного аналізу наслідків діяльності на території України, оскільки серед статистичних даних зазначені поняття не позиціонуються як окремі елементи.

Таким чином, на нашу думку, уряду України необхідно розробити і прийняти закон «Про національну безпеку і регулювання іноземних інвестицій», використовуючи світовий досвід. У ньому необхідно визначити порядок і обсяг інформації про діяльність, яку повинні надавати ТНК органам влади. Крім того, закон повинен визначати стратегічні галузі економіки, в яких діють обмежувальні заходи щодо діяльності іноземних інвесторів. Також необхідно розробити систему заохочувальних заходів для залучення ТНК у відсталі галузі економіки. Доцільно було б, як в США, створити окремий державний комітет по іноземних інвестиціях, який не тільки б здійснював інформаційно-аналітичний моніторинг, але й розробляв заходи національної економічної безпеки в умовах транснаціоналізації української економіки. Доцільно б було використовувати диференційований підхід до залучення ПШ від ТНК. Пріоритетними об'єктами для іноземного інвестування ТНК є виробництво нового обладнання та матеріалів, експортної продукції, яка відповідає світовим стандартам, ресурсозберігаючі технології, виробництво машин та устаткування для різних галузей реального сектора економіки. Для інвесторів ТНК щодо даних об'єктів повинні бути передбачені пільги в оподаткуванні, які ми навели в пункті 3.1. До обмежених для іноземного інвестування об'єктів віднесли ті підприємства різних галузей промисловості та сфери послуг, які можуть розвиватися самостійно і випускати конкурентоспроможну продукцію. Політика залучення іноземного капіталу в цьому випадку передбачає різні обмеження і квоти. До об'єктів, що заборонені для інвестування іноземного капіталу, віднесли підприємства, пов'язані із забезпеченням національної безпеки України. До об'єктів, що дозволені для інвестування ТНК, можна віднести підприємства,

діяльність яких не пов'язана з національною безпекою країни, але використання іноземного капіталу і нових технологій допоможуть їм досягти успішного функціонування. (рис. 3.2)

Рис. 3.2. Групи об'єктів залучення ІІІ від ТНК.

Джерело: складено автором на основі матеріалу викладеного в роботі.

Отже, підводячи підсумки, варто підкреслити, що в Україні необхідно побудувати власну стратегію у сфері залучення іноземного капіталу ТНК, акцентуючи увагу на інноваційній спрямованості розвитку економіки. Варто об'єднати зусилля держави та національних інвесторів і на додаток підключити іноземних інвесторів. Іноземний капітал може дати додаткові кошти для зростання виробництва окремих підприємств або галузей, яким не приділяється належної уваги вітчизняними інвесторами, але які відіграють важливу роль в економіці України, і стати каталізатором зміцнення ринкових відносин у країні, лише за наявності чіткої державної політики та законодавства, що регулює даний процес.

Висновки до розділу 3

Отже, особливу увагу для підвищення ефективності діяльності ТНК в економіці України заслуговують заходи залучення інвестиційних ресурсів ТНК.

Заходи залучення інвестицій через приватизацію за участі ТНК, створення вільних економічних зон, концесій, приватно-державних партнерств, через пільгове оподаткування, фінансове стимулювання, законодавче та адміністративне стимулювання ТНК в економіку, що характеризуються позитивними та негативними сторонами.

Для підвищення ефективності державного регулювання ТНК в економіці України було запропоновано модель регулювання, що включає у себе поєднання регулювання державними інститутами та муніципальною владою діяльності трьох типів ТНК: імпортерів, виробників та тих ТНК, що не представлені в національній економіці України.

Також для покращення інвестиційного клімату в економіці України необхідно впроваджувати такі дії: боротьба з корупцією, бюрократією, контрабандою, тіньовою економікою, формування чіткого та простого законодавства, впровадження в дію земельної та судової реформи, забезпечення захисту ІІІ як економічними, так і політичними засобами, оптимізація податкової системи з урахуванням можливості надання певних пільг, забезпечення політичної стабільності, вдосконалення та контроль роботи Антимонопольного комітету України. Фундаментом для цих дій звичайно повинні бути вирішені такі проблеми, як: припинення анексії сходу України, закінчення війни як політичної, так і економічної, відродження занепалих регіонів, зупинення ротації в складі уряду, поборення пандемії COVID-19, яка викликана вірусом SARS-CoV-2.

Разом з тим, ми запропонували заходи протидії негативним наслідкам від транснаціоналізації України для її економічного розвитку з врахуванням досвіду США та країн ЄС, до них віднесли: розробку урядом закону та комітету, який би регулював діяльність ТНК та направляв інвестиції тільки в ті галузі, з якими національні виробники не можуть самостійно впоратись, з метою збереження економічної безпеки та національних інтересів з одночасним нарощуванням обсягів ІІІ, які є вкрай необхідними для національного розвитку економіки України.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі було розглянуто як науково-теоретичний, так і практичний аспект впливу діяльності транснаціональних корпорацій на економічний розвиток України, що відіграє важливу роль в розвитку національної економіки. Аналіз наукових публікацій доводить, що ця тема настільки глобальна, що неможливо докладно розглянути в одній роботі всі сторони цієї проблеми. Однак, виходячи з усього вищесказаного, можна зробити деякі висновки, узагальнюючи аналіз кожного з розглянутих питань.

На основі проведеного аналізу слід зазначити, що питання діяльності ТНК займає окреме місце у системі факторів економічного зростання держави. У результаті проведеної дипломної роботи була досягнута її мета, а саме: розглянуто теоретико-методологічні аспекти діяльності ТНК, досліджено вплив діяльності ТНК на економічний розвиток приймаючих країн світу, проаналізовано обсяг транснаціоналізації, надано характеристику ПІІ залучених від ТНК в національну економіку України, досліджено вплив ТНК на розвиток економіки України, запропоновано механізм регулювання діяльності ТНК для ефективного розвитку національної економіки від взаємодії ТНК з Україною, а також запропоновано заходи залучення інвестиційних ресурсів ТНК та способи протидії негативним наслідкам від транснаціоналізації української економіки з врахуванням досвіду США та країн Європейського Союзу.

В роботі ми визначили сутність ТНК, їх ознаки та особливості. Узагальнюючи скажемо, що ТНК — це міжнародна компанія, яка здійснює міжнародне виробництво на основі ПІІ та має прямий контроль над своїми закордонними філіями. Головна мета ТНК: отримання максимального прибутку за рахунок дешевших ресурсів виробництва, доступу до ринків збуту та диверсифікації ризиків за рахунок послаблення залежності від кон'юнктури в певній окремій країні.

Саме тому ми дослідили вплив діяльності ТНК на економічний розвиток приймаючих країн світу. ТНК завдяки своїй активності впливають на багато

елементів економічної світової системи. Їх суттєвий вплив проявляється в розмірі, структурі і напрямках потоків капіталу; в поширенні технологічних досягнень на міжнародному рівні; структурних і географічних змінах – виробництва, споживання, світової торгівлі; конкуренто-спроможності; глобальному розподілі і перерозподілі доходів; напрямках використання людського потенціалу; організації і структурі міжнародного співробітництва. При цьому варто зауважити, що діяльність ТНК також має ряд негативних наслідків для економіки приймаючих країн: занепад національних підприємств і обмеження для секторів національних економік, ослаблення економічного суверенітету держави, заміщення держави в контролі ринку, економічна небезпека, уникнення від сплати податків.

Було проаналізовано динаміку ПІІ в економіці України, яка показала, що частка ТНК у ПІІ в економіку України коливалась у діапазоні 55-65% від загальної суми ПІІ, всі інші інвестиційні вкладення приходились на офшорні та інші види інвестицій, що свідчить про проблеми країни та потребу активізації взаємодії з ТНК. Дослідження ПІІ в економіку України дозволило побачити тенденції діяльності ТНК в економіці України. Встановлено тенденцію виводу інвестиційних вкладень з економіки України ТНК у період кризи 2015-2018 років при частковому збільшенні розмірів річних вкладень інвестицій у 2019 році, початку 2020 року. Проблеми взаємодії України з ТНК підтверджують дані індексу транснаціоналізації економіки України, проведений SWOT – аналіз та зважена рейтингова оцінка інвестиційного клімату для розвитку ТНК в Україні, а також індекс інвестиційної привабливості України. Через низьку привабливість України для ТНК як країни-реципієнту у країні, здебільшого, діють ТНК, які орієнтовані на діяльність у тих галузях економіки, що приносять найбільші прибутки за короткий час та не потребують значних капіталовкладень (харчова, тютюнова промисловість, торгівля).

На основі аналізу діяльності ТНК досліджено вплив ТНК на розвиток економіки України. Позитивний вплив: інвестиції, зайнятість та розвиток людських ресурсів, розширення обсягів експорту та вихід на нові ринки збуту продукції, валютна виручка, податкові надходження, скорочення імпорту товарів споживання

шляхом збільшення у роздрібному товарообороті України питомої ваги продукції галузі, створення ланцюга вартості завдяки непрямому ефекту доданої вартості постачальників, дистриб'юторів, партнерів ТНК, завдяки придбанню сировини та матеріалів для виробництва продукції, інвестиції, розбудова інфраструктури. Негативний вплив: ціни та вплив ТНК на ціноутворення, використання сировини та матеріалів, що зумовлює скорочення можливостей національних виробників у доступі до ресурсів та фактичний контроль над ресурсами міжнародних корпорацій (як наслідок – формування української економіки як постачальника сировини), виведення капіталу за кордон, придушення місцевих фірм, захоплення українського ринку, нав'язування корпоративних схем. Кількісні чинники впливу: доходи, витрати, нові робочі місця, обсяги податків, частка ринку, частка експорту та імпорту, частка ТНК у ВВП, обсяг інвестицій. Якісні чинники впливу: інновації, нові технології, новітні стандарти, міжнародні стандарти у виробництві продукції та управлінні якістю, підвищення кваліфікації кадрів, нові види продукції, оновлення технічного стану виробничих потужностей. Встановлено, що ТНК за допомогою прямого та опосередкованого впливу контролюють від 20 до 90% внутрішнього ринку України залежно від галузі діяльності. Прямий вплив ТНК на економіку України здійснюється шляхом створення доданої вартості у процесі виробництва продукції за основними напрямками, такими як: сплата податків, оплата праці, отримання доходів, що забезпечує приріст ВВП України.

З встановленого впливу ми запропонували механізм державного регулювання діяльності ТНК в Україні: щодо імпортерів доцільно використовувати політику стримування з метою стимулювання національного виробництва, щодо виробників продукції на внутрішньому ринку – політику підтримки та стимулювання виробництва, використовувати заохочувальну політику в разі відсутності діяльності ТНК в Україні та одночасної потреби у розвитку такої діяльності в певних галузях національної економіки. Інструменти регулювання діяльності ТНК повинні регулювати діяльність імпортерів в економіці України та включати загальноекономічні – податкові, тарифні інструменти та вимоги до їх функціонування.

Для підвищення ефективності діяльності ТНК в економіці України запропоновано заходи залучення інвестиційних ресурсів ТНК: через приватизацію за участі ТНК, створення вільних економічних зон, концесій, приватно-державних партнерств, через пільгове оподаткування, фінансове стимулювання, законодавче та адміністративне стимулювання ТНК в економіку, що характеризуються позитивними та негативними сторонами.

Також для покращення інвестиційного клімату в економіці України необхідно впроваджувати такі дії: боротьба з корупцією, бюрократією, контрабандою, тіньовою економікою, формування чіткого та простого законодавства, впровадження в дію земельної та судової реформи, забезпечення захисту ІІІ як економічними, так і політичними засобами, оптимізація податкової системи з урахуванням можливості надання певних пільг, забезпечення політичної стабільності, вдосконалення та контроль роботи Антимонопольного комітету України. Фундаментом для цих дій звичайно повинні бути вирішені такі проблеми, як: припинення анексії сходу України, закінчення війни як політичної, так і економічної, відродження занепалих регіонів, зупинення ротації в складі уряду, поборення пандемії COVID-19, яка викликана вірусом SARS-CoV-2.

Разом з тим, ми запропонували способи протидії негативним наслідкам від транснаціоналізації України для її економічного розвитку з врахуванням досвіду США та країн ЄС, до них віднесли: розробку урядом закону та комітету, який би регулював діяльність ТНК та направляв інвестиції тільки в ті галузі, з якими національні виробники не можуть самостійно впоратись, з метою збереження економічної безпеки та національних інтересів з одночасним нарощуванням обсягів ІІІ, які є вкрай необхідними для національного розвитку економіки України. На основі цього необхідно створювати умови для розвитку українських ТНК, які можуть активізувати національний ринок, відкрити для країни зовнішні ринки та презентувати себе як перспективного конкурента, що буде сприяти розвитку економіки України в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 30: із змінами від 02.12.2019 р.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436- IV: із змінами від 21.07.2020 р.
3. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI: із змінами від 29.09.2020 р.
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення: Закон України від 15.07.2015 р. № 609-VIII.
5. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць: Закон України від 06.09.2012 р. № 5205-VI.
6. Про захист іноземних інвестицій на Україні: Закон України від 10.09.1991 р. № 1540а-XII.
7. Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації: від 13.07.1999 р. № 921-XIV: із змінами від 20.11.2003 р
8. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 01.04.1991 р. 959-XII: із змінами від 17.07.2020.
9. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII: із змінами від 20.09.2019 р.
10. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. №93/96 : із змінами від 21.07.2020 р.
11. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.01.2006 р. № 3480-IV: із змінами від 02.09.2020 р.
12. Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств: Декрет Кабміну України від 31.12.1992 р. № 24-92: із змінами від 14.07.2016 р.
13. Про врегулювання питань іноземного інвестування в Україну: Постанова Правління Національного банку України від 10.08.2015 р. № 280: із змінами від 05.02.2019 р.

14. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 р. № 389.
15. Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії: Указ Президента України від 19.02.1994 р. № 55/94: із змінами від 07.08.1999 р.
16. Про схвалення Програми «Інвестиційний імідж України»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 р. № 477-р.
17. Болгарова Н.К. Транснаціоналізаційні процеси в економіці України / Н.К. Болгарова, Т.М. Паневник // Бізнес Інформ. – 2015. – № 12. – С. 33-38.
18. Власенко І., Шарко В., Семенюк І. Зовнішньоекономічна діяльність промислових підприємств України: адаптаційний потенціал. Вісник КНТЕУ. №3 (121). 2018. – С.36-43.
19. Гуляєва Н., Вавдійчик І., Матусова О. Інвестиційна проєкція економічної безпеки. Вісник КНТЕУ. – № 6 (122). – 2018. – С. 6-24.
20. Данилишин М. С. Світовий досвід стимулювання експорту // Вісник цукровиків України. – 2016. – № 1 (104). – С. 28-31.
21. Дупай Р. Інструменти регулювання та стимулювання притоку іноземних інвестицій: світовий досвід та українська практика. // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2016. – № 2. – С. 74-82.
22. Економічна глобалізація // Митна енциклопедія: у 2 т. / І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. — Хм: ПП Мельник А. А., 2014. Т. 1 472 с.
23. Зінченко В. В. Глобалізація і глобалістика. Навчальний посібник. Львів: «Новий Світ-2000», 2020. – 428 с.
24. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях: підручник / Ю. Г. Козак. – Київ: Центр учбової літератури, 2017. – 228 с.
25. Колеватова А.В. Сучасний стан залучення іноземних інвестицій в економіку України. // Глобальні транснаціональні проблеми економіки. – 2018. – №22. – С. 1080-1084.
26. Крючкова І. В. Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання інвестиційної політики як важливого фактора економічного зростання / І. В.

- Крючкова, Р. В. Попельнюхов // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 1, Т.2. – 301 с.
27. Кузьменко О. В. Особливості розвитку транснаціональних корпорацій в Україні. Перспективні напрямки наукової думки. 2018. № 4. – С. 23–26.
28. Кулиняк І.Я., Копець Г.Р. Метод аналізу ієрархій як інструмент оцінювання рівня інноваційної активності регіонів Західної України. // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління. – 2017. – № 873. – С. 60-71.
29. Любімов В. І. Особливості державного регулювання іноземних інвестицій: закордонний досвід / В. І. Любімов // Економічний простір. – 2014. – № 21. – С. 65–71.
30. Мельник Т., Варибрусова А. Стратегии національного бренда в условиях глобализации. Вісник КНТЕУ. – №2 (124). – 2019. – С. 37-46.
31. Міжнародна економіка: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. А.А. Мазаракі; авт.: А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. – Ч.1. – К. : КНТЕУ, – 2014. – 563 с.
32. Міжнародна економіка: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. А.А. Мазаракі; авт.: А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник, Л. П. Кудирко та ін. – Ч.2. – К. : КНТЕУ, – 2015. – 447 с.
33. Міжнародні економічні відносини : підручник / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, – 2017. – 612 с.
34. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / Амеліна І. В., Попова Т. Л., Владимиров С. В. – Ч.2. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 317 с.
35. Овчарук М.П. Особливості поширення та впливу ТНК на економіку України / М.П. Овчарук, М.В. Мотриченко // Фінансовий простір. – 2017. – № 3(11). – С. 61-67.
36. Пашин С.Т. Функціонування транснаціональних компаній: Організаційно-економічне забезпечення /С.Т. Пашин. М. : Економіка, – 2016. – 519 с.

37. Пенська І.О. Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України / І.О. Пенська // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2016. – № 3(80). – С. 114–124.
38. Попов С. А. Державно-управлінські нововведення: теорія, методологія, практика : [монографія] / С. А. Попов. – О. : ОРІДУ НАДУ. – 2014. – 296 с.
39. Приймак В., Романишин В. Іноваційна діяльність підприємств в умовах глобалізаційних трансформацій. // Вісник КНТЕУ. №8 (125). 2019. – С. 100-109.
40. Прохорова М.Е. Особливості та тенденції розвитку процесів транснаціоналізації в ХХІ столітті / М.Е. Прохорова // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2018. – № 3. – С. 88–98.
41. Рогач О., Косьміна В. Транснаціональні корпорації та експорт нових індустріальних країн Азії: // Видавництво «Центр учбової літератури» –2016. – 256 с.
42. Самоєнкова О. В. Інвестиційна діяльність в Україні: тенденції та перспективи. // Ефективна економіка. – 2019. – №5. – С. 50-59.
43. Скавронська І. В., Мадараш О. В. Місце і роль ТНК у розвитку національних економік. // Молодий вчений. –2016. – № 4. – 201 с.
44. Скрипник Г. О. Інвестування: навчальний посібник / Г. О. Скрипник, В. Л. Гераймович. // Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ: Компринт, – 2015. – 307 с.
45. Стратегія реалізації державної політики по залученню іноземних інвестицій в економіку України: [монографія] / Ю. Г. Будюк; Українська академія наук. Відділення економіки і управління. – К.: Фенікс, 2017. – 112 с.
46. Структурні трансформації у світовій економіці: виклики для України. Аналітична доповідь / ред. В. Сіденко. Київ: Заповіт, 2017. – 182 с.
47. Ткаченко Д. О. Сутність транснаціоналізації та особливості діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобальної економіки / Д. О. Ткаченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2017. – Вип. 13. – С. 72-76.

- 48.Халатур С. Бізнес-середовище України: теоретичні концепти інноваційного розвитку. // Вісник КНТЕУ. – №3 (125). – 2019. – С. 4-25.
- 49.Черкас Н. Концепції глобальних мереж та ланцюгів створення вартості. // Вісник КНТЕУ. – №3 (120). – 2018. – С. 61-67.
- 50.Чумак Н.В. Проблемні аспекти діяльності транснаціональних корпорацій в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки / – 2016. – № 9. – С. 719-723.
- 51.Яценкова І. Г. Особливості злиттів і поглинань в Україні та Європі / І. Г. Яценкова, В. В. Зельдіс // Науковий вісник ОНУ. – 2017. – № 263. – Т. 275. – С. 70-76.
- 52.Бодиенкова В.С., Десятниченко Д.Ю., Кондюкова Е.С. Влияние транснациональных корпораций на мировую экономику // Экономические отношения. – 2017. – Том 7. – № 3. – С. 269-278.
- 53.Суслова Е. В. Анализ современных тенденций деятельности транснациональных корпораций // Экономика и бизнес: теория и практика. 2019. № 7. – С. 160-164.
- 54.Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
- 55.Державна податкова служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tax.gov.ua/>
- 56.Державний комітет статистики України. (всі данні в роботі без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, також без частини зони проведення антитерористичної операції) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 57.Державний сайт міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk>
- 58.Євро статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/home>
- 59.Європейська Бізнес Асоціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eba.com.ua/>

60. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.kmu.gov.ua>
61. Міністерство економічного розвитку і торгівлі в Україні [Електронний ресурс].
– Режим доступу: <https://me.gov.ua/>
62. Національна бібліотека України ім. академіка Володимира Вернадського
[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
63. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.nbu.gov.ua>
64. Організація Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.un.org/ru/>
65. Офіційний портал Києва [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://kyivcity.gov.ua/>
66. Офіційний сайт AB InBev Efes Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://abinbevefes.com.ua/>
67. Офіційний сайт Apple [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.apple.com/>
68. Офіційний сайт Bunge Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://latifundist.com/kompanii/259-bunge-ukraina>
69. Офіційний сайт Carlsberg Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://carlsbergukraine.com/>
70. Офіційний сайт Coca-Cola [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.coca-cola.ua/>
71. Офіційний сайт Danone [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://danone.ua/>
72. Офіційний сайт Hewlett Packard [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www8.hp.com/ua>
73. Офіційний сайт Huawei [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.huawei.com/ua/>
74. Офіційний сайт McDonalds Corporation [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://corporate.mcdonalds.com/corpmcd.html>

- 75.Офіційний сайт McDonalds Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.mcdonalds.com/ua/uk-ua>.
- 76.Офіційний сайт Microsoft [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.microsoft.com/uk-ua>
- 77.Офіційний сайт Nestle [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.nestle.ua/>
- 78.Офіційний сайт PepsiCo [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://pepsico.ua/>
- 79.Офіційний сайт Philip Morris International [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pmi.com/>
- 80.Офіційний сайт Procter & Gamble [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.pg.com.ua/>
- 81.Офіційний сайт Samsung [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.samsung.com/ua/>
- 82.Офіційний сайт Shell [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.shell.ua/>
- 83.Офіційний сайт Skoda [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.skoda-auto.ua/>
- 84.Офіційний сайт Toyota [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://toyota.com.ua/>
- 85.Офіційний сайт British American Tobacco [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bat.ua/>
- 86.Офіційний сайт Київстар GSM [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://kyivstar.ua/>
- 87.Офіційний сайт ПрАТ «Єврокар» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://ru.skoda-auto.ua/company/skoda-solomonovo>
- 88.Офіційний сайт Groupe Lactalis Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://lactalis.com.ua/>
- 89.Офіційний сайт Імперіал Тобакко Продакшн Україна [Електронний ресурс]. –
Режим доступу: <http://imperial-tobacco.com.ua/>

- 90.Офіційний сайт JT International Company [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jti.com/>
- 91.Офіційний сайт Mondelez Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.mondelezinternational.com/>
- 92.Офіційний сайт ПАТ «Бель Шостка Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bel-ukraine.com/about_us/bel-shostka-ukraine/
- 93.Укрінформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/>
- 94.Уніан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/economics>
- 95.Фінансовий портал Мінфін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/>
- 96.Doing Business [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2019>
- 97.DW [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/fr/deutsche>
- 98.Fortune Global 500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fortune.com/global500/>
- 99.Global 2000 The World`s Largest Public Companies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.forbes.com/global2000/>
100. Info light [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/>
101. National Security Strategy of the United States of America [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.hsdl.org
102. The Foreign Investment Review Board. 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://firb.gov.au/>
103. The World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/>
104. UNCTAD. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unctad.org/>

ДОДАТКИ

Додаток А
Таблиця А.1

Характеристика видів ТНК

Ознаки	Інтернаціональні корпорації	Багатонаціональні корпорації	Глобальні корпорації
1. Тип взаємин материнської компанії і зарубіжних філій	Етноцентричний	Поліцентричний або регіоцентричний	Геоцентричний
2. Орієнтація	Абсолютний приріст материнської компанії, зарубіжні філії створюються, як правило, тільки для забезпечення постачання або збуту.	Об'єднання компаній низки країн на виробничій або науково-технічній основі. Великий ступінь незалежності при проведенні операцій у кожній з країн. Філії великі і здійснюють різноманітні види діяльності, у т.ч. і виробничу.	Інтеграція діяльності, що здійснюється в різних країнах. Наприклад, в різних країнах можуть проводитися складові частини одного виробу. Материнська компанія розглядає себе не як центр, а як одну з складових частин корпорації.
3. Відношення до зарубіжного ринку	Зарубіжні ринки розглядаються тільки як продовження ринку базування материнської компанії.	Зарубіжні ринки часто розглядаються як важливіший сектор діяльності ТНК в порівнянні з внутрішнім ринком.	Ареною діяльності є весь світ.
4. Рівень централізації ухвалення управлінських рішень	Висока централізація ухвалення управлінських рішень на рівні материнської компанії.	Децентралізація окремих функцій управління. Делегування повноважень дочірнім фірмам. Управлінські рішення ухвалюються на основі тісної координації між материнською компанією і філіями.	Висока децентралізація ухвалення рішень при тісній координації між материнською компанією і філіями.
5. Контроль за діяльністю зарубіжних філій	Сильний контроль з боку материнської компанії.	Філії, як правило, автономні.	Філії, як правило, автономні.
6. Кадрова політика	Перевага віддається співвітчизникам в зарубіжних філіях. Працівники країни базування ТНК призначаються на всі можливі посади закордоном.	У зарубіжних філіях переважають місцеві менеджери. Місцеві кадри приймаючої країни призначаються на ключові посади.	Кращі працівники зі всіх країн призначаються на будь-які посади.
7. Організаційна структура	Складна оргструктура материнської компанії проста у зарубіжних філій.	Оргструктура з високим рівнем незалежності філій.	Вельми складна оргструктура з автономними філіями.
8. Інформаційні потоки	Великий об'єм наказів і розпоряджень в адресу філій.	Невеликий потік інформації материнської компанії і з неї, невеликий потік між філіями.	Значні потоки інформації материнської компанії і з неї і між всіма філіями.

Джерело: складено автором на основі підручника Мазаракі А.А «Міжнародні економічні відносини». [34, 314]

Додаток Б
Таблиця Б.1

Показники вливу ПІІ на трансфер технологій в деяких країнах світу за 2016-2019 роки

Країна	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Ireland	1(6,3)	1(6,3)	1(6,4)
Singapore	3(6,0)	5(5,8)	2(5,9)
United Arab Emirates	6(5,7)	2(5,9)	3(5,8)
Panama	7(5,6)	3(5,8)	4(5,7)
Luxembourg	8(5,5)	7(5,5)	9(5,4)
Saudi Arabia	9(5,5)	8(5,5)	10(5,4)
Slovak Republic	5(5,7)	26(5,1)	18(5,1)
Turkey	64(4,8)	47(4,9)	28(5,1)
Estonia	40(5,0)	31(5,1)	34(5,0)
Czech Republic	15(5,3)	27(5,1)	36(5,0)
Brazil	23(5,2)	25(5,1)	39(4,9)
United States	55(4,9)	46(4,9)	41(4,9)
Germany	85(4,5)	58(4,8)	43(4,9)
Latvia	94(4,3)	85(4,5)	44(4,8)
China	80(4,6)	78(4,5)	81(4,5)
France	51(4,9)	73(4,6)	48(4,8)
Russian Federation	120(3,9)	125(3,7)	123(3,8)
Iran, Islamic Rep	114(4,0)	123(3,8)	124(3,8)
Nepal	128(3,7)	126(3,7)	126(3,7)
Ukraine	124(3,8)	131(3,7)	127(3,7)
Italy	112(4,0)	127(3,7)	128(3,7)

Джерело: складено автором на основі даних: [100; 102; 103].

Номер виражає рейтингову позицію країни. Індикатор, записаний в дужках, показує якою мірою ПІІ були пов'язані з передачею технологій в країні. Максимальний показник може скласти 7 і означає, що ПІІ мають значний вплив на передачу технологій приймаючій країні.

Рейтинг Forbes Global 2000: найбільші публічні компанії світу 2020 рік, млрд. дол.

США

	Компанія	Країна	Обсяг продажі	Чистий прибуток	Загальні активи	Ринкова вартість
1	ICBC	Китай	177,2	45,3	4322,5	242,3
2	China Construction Bank	Китай	162,1	38,9	3822	203,8
3	JPMorgan Chase	США	142,9	30	3139,4	291,7
4	Berkshire Hathaway	США	254,6	81,4	817,7	455,4
5	Agricultural Bank of China	Китай	148,7	30,9	3697,5	147,2
6	Saudi Arabian Oil Company (Saudi Aramco)	Саудівська Аравія	329,8	88,2	398,3	1684,8
7	Ping An Insurance Group	Китай	155	18,8	1218,6	187,2
8	Bank of America	США	112,1	24,1	2620	208,6
9	Apple	США	267,7	57,2	320,4	1285,5
10	Bank of China	Китай	135,4	27,2	3387	112,8

Джерело: складено автором на основі офіційних даних The World's Largest Public Companies – Forbes. [99]

Рейтинг Fortune Global 500 за 2019 рік та рівень доходів цих компаній за останні 5 років

	Компанії	Дохід за роками, млрд. дол. США					Відносне відхилення, 2019/2015, %
		2015	2016	2017	2018	2019	
1	Walmart	485,651	482,13	485,873	500,343	514,405	5,92
2	Sinopec Group	446,811	294,344	267,518	326,953	414,649	-7,20
3	Royal Dutch Shell	431,344	272,156	240,033	311,87	396,556	-8,07
4	China National Petroleum	428,62	299,271	262,573	326,008	392,976	-8,32
5	State Grid	339,426	329,601	315,199	348,903	387,056	14,03
6	Saudi Aramco	-	-	-	-	355,905	-
7	BP	358,678	225,982	186,606	244,582	303,738	-15,32
8	Exxon Mobil	382,597	246,204	205,004	244,363	290,212	-24,15
9	Volkswagen	268,566	236,6	240,264	260,028	278,341	3,64
10	Toyota Motor	247,702	236,592	254,694	265,172	272,612	10,06

Джерело: складено автором на основі офіційних даних Fortune. [98]

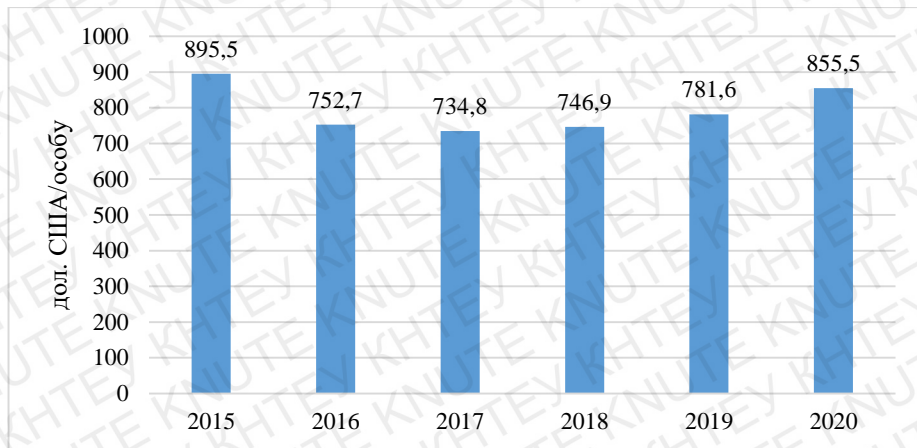

Рис. Д.1. Обсяг прямих іноземних інвестицій на одну особу населення за 2015-2020 роки станом на перше січня, дол. США на 1 особу

Джерело: складено автором за офіційними даними Державної служби статистики України. [56]

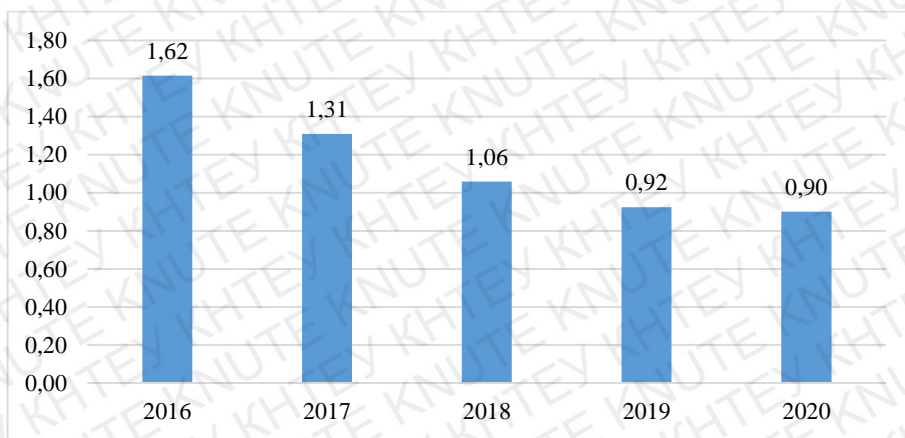

Рис. Д.2. Питома вага ПІІ у ВВП України за 2016-2020 роки станом на перше січня

Джерело: складено автором за офіційними даними Державної служби статистики України. [56]

Додаток Е
Таблиця Е.1

Аналіз сплати податкових платежів юридичних осіб Philip Morris International в
Україні за 2019 рік

	ПрАТ «Філіп Морріс Україна»	ТОВ «Філіп Морріс Сейлз енд Дистрибушн»	Усього з юридичних осіб Philip Morris International
Усього, тис. грн	17223127,69	1007256,64	18230384,33
Податок на прибуток, тис. грн	671924,43	113857,83	785782,26
ПДВ, тис. грн	2761792,27	12531,44	2774323,71
Акцизний податок, тис. грн	13722006,94	0	13722006,94
Рента плата, тис. грн	0	0	0
Плата за землю, тис. грн	1772,81	0	1772,81
Екологічний податок, тис. грн	51,19	0	51,19
ПДФО і ВЗ, тис. грн	82047,09	53288,06	135335,15
Інші податки, тис. грн	16467,03	827579,31	844046,34
Приріст сум сплати 2019 р. до 2018 р., %	16,59	98,18	114,77
Податковий борг, тис. грн	0	0	0
Відшкодовано ПДВ, тис. грн	27000	307117,38	334117,38
Місце в рейтингу за 2019 рік	3	61	
Місце в рейтингу за 2018 рік	5	100	
Частка в доходах держбюджету України, %	1,73	0,10	1,83

Джерело: складено автором на основі офіційних даних Державної податкової служби України та Міністерства фінансів України. [55; 57]

Додаток Ж
Таблиця Ж.1

PEST-аналіз українських юридичних осіб Philip Morris International

Фактори	Вплив фактору	Питома вага	Оцінка експертів					Середня оцінка	Оцінка з урахуванням значущості
Політичні фактори									
1. Зміни в законодавчому регулюванні продажів тютюнових виробів	3	0,11	5	4	5	5	5	4,8	0,53
2. Наближення законодавчих стандартів до європейських	2	0,08	4	4	3	5	4	4	0,32
3. Зростання ставок акцизного податку	2	0,1	5	4	5	5	4	4,6	0,46
Економічні фактори									
1. Зниження купівельної спроможності покупців	3	0,14	5	5	5	5	5	5	0,70
2. Негативна динаміка курсу валют	1	0,06	3	4	4	3	2	3,2	0,19
Соціально-культурні фактори									
1. Зміна цінностей в суспільстві	1	0,06	3	4	3	3	2	3	0,18
2. Популяризація здорового способу життя	3	0,14	5	5	3	5	4	4,4	0,62
Технічні фактори									
1. Розроблення продуктів зі зниженим ризиком	3	0,15	5	5	5	5	5	5	0,75
2. Інновації в інформаційних технологіях	2	0,08	4	3	4	3	3	3,4	0,27
3. Розвиток нових технологій виробництва	2	0,08	4	4	5	4	4	4,2	0,34
Разом		1						41,6	4,35

Джерело: складено автором на основі проаналізованих даних Philip Morris. [79]

Таблиця Ж.2

Зведена таблиця PEST-аналізу українських юридичних осіб Philip Morris International

Політичні		Технічні	
Фактор	Значущість	Фактор	Значущість
1. Зміни в законодавчому регулюванні продажів тютюнових виробів	0,53	1. Розроблення продуктів зі зниженим ризиком	0,75
3. Зростання ставок акцизного податку	0,46	3. Розвиток нових технологій виробництва	0,34
2. Наближення законодавчих стандартів до європейських	0,32	2. Інновації в інформаційних технологіях	0,27
Економічні		Соціально-культурні	
Фактор	Значущість	Фактор	Значущість
1. Зниження купівельної спроможності покупців	0,70	2. Популяризація здорового способу життя	0,62
2. Негативна динаміка курсу валют	0,19	1. Зміна цінностей в суспільстві	0,18

PEST-аналіз ПрАТ «Єврокар»

Фактори	Вплив фактору	Питома вага	Оцінка експертів					Середня оцінка	Оцінка з урахуванням значущості
Політичні фактори									
1. Високий рівень корупції та бюрократії	2	0,09	3	2	4	3	2	2,8	0,25
2. Военні дії на території України	2	0,1	4	4	3	5	3	3,8	0,38
3. Недосконала податкова система та законодавча база	3	0,15	3	3	4	2	3	3	0,45
Економічні фактори									
1. Зниження купівельної спроможності покупців	3	0,1	5	4	4	4	5	4,4	0,44
2. Негативна динаміка курсу валют, цін на паливо	2	0,06	3	3	4	3	2	3	0,18
3. Низька рентабельність виробництва	2	0,07	4	5	5	4	3	4,2	0,29
Соціально-культурні фактори									
1. Більші вимоги споживачів щодо якості продукції	1	0,05	3	4	3	3	4	3,4	0,17
2. Відсутня чітка орієнтація на якість, яка є основою конкурентоспроможності	2	0,06	2	3	3	2	4	2,8	0,17
3. Зростає рівень освіченості в країні, а отже більше кваліфікованої робочої сили	1	0,05	3	4	4	5	3	3,8	0,19
Технічні фактори									
1. Створення технопарків	2	0,1	2	3	2	4	3	2,8	0,28
2. Уповільнене впровадження нових технологій і диверсифікація виробництва	2	0,09	3	4	2	2	3	2,8	0,25
3. Зношування на підприємстві активної частини основних засобів	1	0,08	3	3	4	3	4	3,4	0,27
Разом		1						40,2	3,33

Джерело: розроблено автором на основі даних ПрАТ «Єврокар». [87]

Таблиця 3.2

Зведена таблиця PEST-аналізу ПрАТ «Єврокар»

Політичні		Економічні	
Фактор	Значущість	Фактор	Значущість
3. Недосконала податкова система та законодавча база	0,45	1. Зниження купівельної спроможності покупців	0,44
2. Военні дії на території України	0,38	3. Низька рентабельність виробництва	0,29
1. Високий рівень корупції та бюрократії	0,25	2. Негативна динаміка курсу валют, цін на паливо	0,18

Продовження дод. 3. (табл. 3.2)

Соціально-культурні		Технічні	
Фактор	Значущість	Фактор	Значущість
3. Зростає рівень освіченості в країні, а отже більше кваліфікованої робочої сили	0,19	1. Створення технопарків	0,28
1. Більші вимоги споживачів щодо якості продукції	0,17	3. Зношування на підприємстві активної частини основних засобів	0,27
2. Відсутня чітка орієнтація на якість, яка є основою конкурентоспроможності	0,17	2. Уповільнене впровадження нових технологій і диверсифікація виробництва	0,25

Джерело: розроблено автором на основі проаналізованих даних ПрАТ «Єврокар». [87]

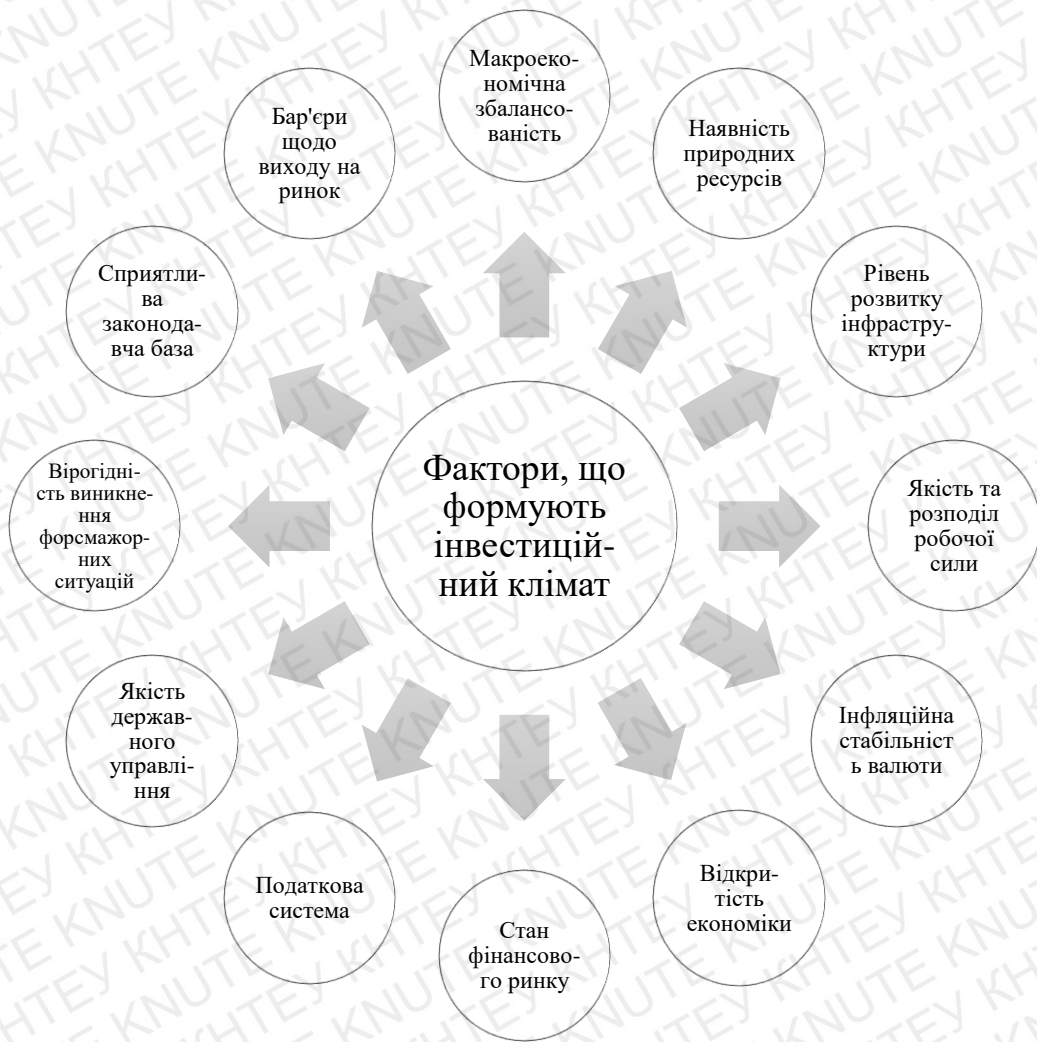

Рис. К.1. Фактори, що формують інвестиційний клімат

Джерело: складено за даними навчального посібника Скрипника Г.О.

«Інвестування». [45, 203]

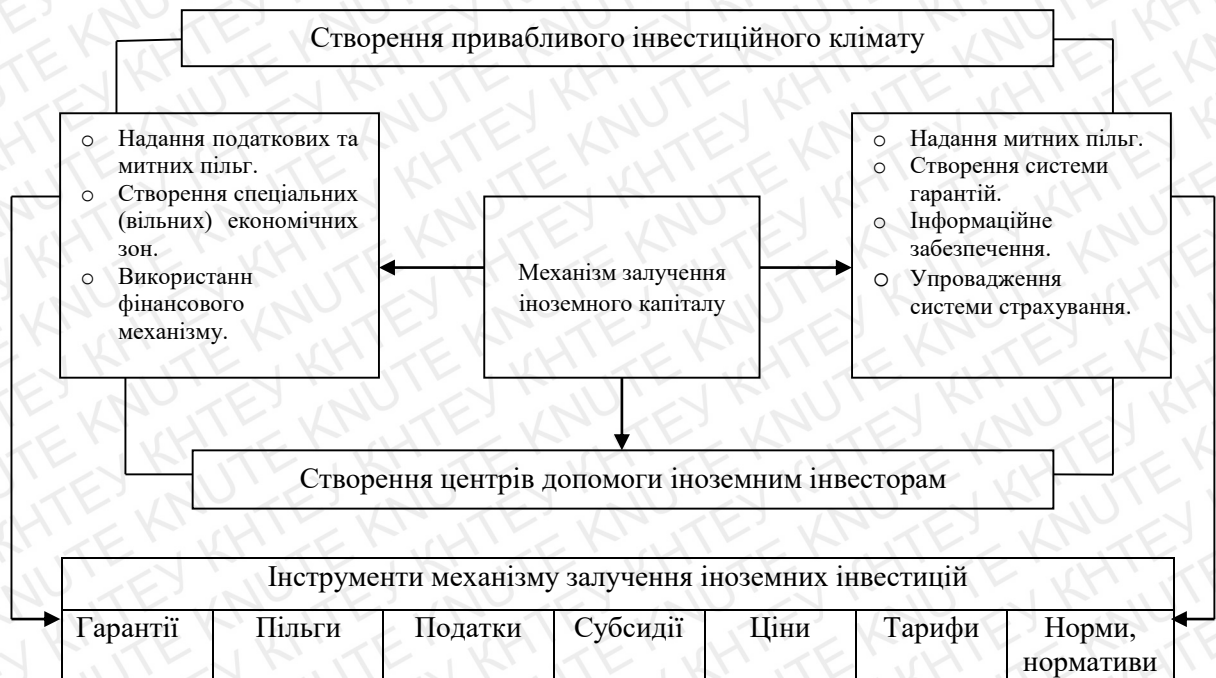

Рис.Л.1. Механізм залучення іноземного капіталу

Джерело: складено автором за даними підручника Козак Ю.Г. «Міжнародна економіка». [25]

Основні нормативні акти з регулювання інвестиційної діяльності ТНК в Україні

Назва	Короткий зміст
Конституція України	Положення щодо забезпечення державою соціальної орієнтації економіки України та гарантування захисту прав усіх суб'єктів, у т. ч. права власності (ч. 4 ст. 13), права приватної власності (ст. 41), права громадян на підприємницьку діяльність (ст. 42) та ін.
Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 січня 2006 р.	Стосується порядку випуску та обігу цінних паперів в Україні
Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р.	Щодо загальних засад здійснення інвестиційної діяльності в Україні незалежно від її суб'єктів
Указ Президента України «Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії» від 19 лютого 1994 р.	Щодо порядку створення та діяльності інвестиційних фондів та інвестиційних компаній
Декрет Кабміну України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств» від 31 грудня 1992 р.	Щодо особливості створення та діяльності спільних підприємств, в яких беруть участь державні суб'єкти господарювання

Продовження дод. М (табл. М.1)

Назва	Короткий зміст
Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996р.	Визначає особливості режиму іноземного інвестування на території України
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 1 квітня 1991 р.	Визначає іноземне інвестування як різновид зовнішньоекономічної діяльності та встановлює особливості, принципи та форми здійснення останньої
Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 р.	Визначає порядок створення і ліквідації та механізм функціонування спеціальних (вільних) економічних зон на території України, загальні правові і економічні основи їх статусу, а також загальні правила регулювання відносин суб'єктів економічної діяльності цих зон з місцевими Радами народних депутатів, органами державної виконавчої влади та іншими органами
Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць»	Визначає основи державної політики в інвестиційній сфері протягом 2013-2032 років щодо стимулювання залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки.

Джерело: складено автором на основі проаналізованих нормативно-правових актів України. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16]